

ETİK, AHLÂK
ve
MESLEKİ DAVRANIŞ İLKELERİ

TARTIŞMA METİN TASLAĞI

HAZIRLAYAN
TMMOB ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI
ETİK KOMİSYONU

HAZİRAN - 2003 / ANKARA

Elektrik Mühendisleri Odası Etik Komisyonu:

Komisyon Başkanı	İhsan KARABABA	Kimya Y. Müh.	
Komisyon Yazmanı	Mustafa ATMACA	İnşaat Müh.	
Komisyon Üyesi	Ahmet Altay VAROL	Elektrik Müh.	TMMOB Onur Kurulu Bşk.
Komisyon Üyesi	Seyit ÇANKAYA	Elektronik Müh.	EMO Yönetim Kurulu Üyesi
Komisyon Üyesi	Cemil TEKKEĒİ	Elektrik Müh.	EMO Onur Kurulu Raportörü
Komisyon Üyesi	Mustafa ÖZDEMİR	Elektrik Müh.	EMO Denetleme Kurulu Bşk.
Komisyon Üyesi	Sümmani CAN	Orman Müh.	
Komisyon Üyesi	İlker ERTEM	Maden Müh.	
Komisyon Üyesi	S. Tarkan KARŞIDAĞ	Elektronik Müh.	

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
SUNUŞ	7
I. BÖLÜM	
GİRİŞ	9
ETİK NEDİR?	10
<i>İnsanın Etik ve Ahlâki değer yargıları üzerinde etkili olan faktörler .....</i>	<i>16</i>
<i>Kültür .....</i>	<i>17</i>
<i>Değerler .....</i>	<i>18</i>
<i>Toplumsallaşma – Sosyalleşme .....</i>	<i>19</i>
<i>Söz verme .....</i>	<i>20</i>
<i>Yemin (Ant).....</i>	<i>21</i>
<i>İdeoloji .....</i>	<i>21</i>
<i>Siyaset .....</i>	<i>22</i>
<i>Bilinç ve Toplumsal Bilinç.....</i>	<i>23</i>
<i>Kitle Toplumu ve Kitle Kültürü .....</i>	<i>23</i>
<i>Dil .....</i>	<i>25</i>
<i>Din .....</i>	<i>26</i>
<i>Vicdan .....</i>	<i>27</i>
<i>Örf ve Adet; Gelenek ve Görenek.....</i>	<i>28</i>
<i>Medya .....</i>	<i>29</i>
<i>Yabancılaşma .....</i>	<i>30</i>
<i>Özgürlük .....</i>	<i>32</i>
<i>Özerklik .....</i>	<i>32</i>
<i>Amaç – Araç İlişkisi.....</i>	<i>33</i>
<i>Toplusal İlişki – Etik İlişki.....</i>	<i>34</i>

II. BÖLÜM

MESLEKİ DAVRANIŞ İLKELERİ	35
<i>Mühendis ve Mimar Örgütlerine Genel Yaklaşım</i>	35
<i>Zanaat Örgütlenmesi (İngiltere modeli)</i>	37
<i>Yönetmel Örgütlenme (ABD modeli)</i>	38
<i>Zümre veya Devlet Örgütlenmesi (Fransa modeli)</i>	38
<i>Şirket Merkezli veya Korporatist Örgütlenme (Japonya modeli)</i>	38
<i>Mesleki Davranış İlkeleri, Meslek Etiği, Meslekdaş Ahlâkı</i>	39
<i>TMMOB Mesleki Davranış İlkeleri</i>	41
<i>Meslek İlkeleri</i>	44
1- <i>Örgütün Görev ve Sorumlulukları</i>	45
2- <i>Yönetici ve Seçilmiş Organların Görev ve Sorumlulukları</i>	46
3- <i>Üyenin Görev ve Sorumluluğu</i>	47
III. BÖLÜM	
ETİK EĞİTİMİ	49
GİRİŞ	49
1- <i>Genel Yaklaşım</i>	50
2. <i>Toplumsal Koşullarımız</i>	54
3. <i>Eğitimin Amacı</i>	58
4. <i>Eğitimde Öğrenci – Öğretmen İlişkisi</i>	58
5. <i>Etik Eğitimi, Görüş ve Öneriler</i>	60
KAYNAKÇA	63

ÖNSÖZ

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Etik Komisyonunca hazırlanan **Etik, Ahlâk ve Mesleki Davranış İlkeleri** taslak raporunun tartışılmak üzere Odamız ve TMMOB ortamına yansıtılmasını sağlayan tüm komisyon üyelerini içtenlikle kutluyorum.

Yaklaşık yedi ay boyunca çalışmalarını son derece özverili ve titiz bir şekilde sürdüren **ETİK KOMİSYONU**, kuruluşu devamlılığı ve çıkardığı ürün ile Odamıza yeni bir birikim katmış, güç vermiştir.

Bu komisyonun en önemli özelliklerinden biri de kuruluşundan itibaren sadece Odamız üyesi meslektaşlarımız ile kendini sınırlamaması, aksine Etik, Ahlâk ve Mesleki Davranış İlkeleri konusunda bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak üzere mesleğinde ve TMMOB örgütlülüğünde aktif görevler üstlenmiş, Kimya Y. Mühendisi İhsan Karababa, İnşaat Mühendisi Mustafa Atmaca, Orman Mühendisi Sümmani Can ve Maden Mühendisi İlker Ertem'in, Odamız adına katılan meslektaşlarımız Ahmet Altay Varol, Seyit Çankaya, Cemil Tekkeli, Mustafa Özdemir ve S. Tarkan Karşıdağ ile bir komisyon faaliyeti içerisinde buluşturulabilmesinin sağlanabilmiş olmasıdır.

38. Dönem Yönetim Kurulu adına böylesine bir çimento görevini üstlenen sevgili Seyit Çankaya ile, başta Komisyon Başkanı Sayın İhsan Karababa ve Komisyon Raportörü Sayın Mustafa Atmaca olmak üzere, Komisyon üyesi tüm arkadaşlarımdan emeklerine yüreklerine sağlık diyorum.

Yaşadığımız çağ, bilim ve teknolojiye baş döndürücü gelişmelere rağmen, insanlığın ortak ve yaşamsal haklarının büyük bir çoğunluk için daha da bozulduğu, küresel adaletsizliğin emperyalist bir saldırganlık ile her alanda arttığı bir dönem olma özelliğini gösteriyor.

Bu dönemde “Hayır, başka bir dünya var!” diyenlerin kendi yaşamlarında yarının dünyasını bugünden inşa edecekleri en önemli alanlardan biri de, Etik ve Mesleki Davranış İlkelerine ilişkin tutarlı ve bütünlüklü bir yaklaşım sergilemek olmalıdır.

TMMOB tarafından 5-6 Nisan 2003 tarihlerinde düzenlenen II. Mühendislik ve Mimarlık Kurultayı'nda, Mesleki Davranış İlkeleri başlığında alınan kararlardan birinde; **“Geleceğin mühendis ve mimarlarının bilim ve teknolojinin, mühendislik ve mimarlık etkinliklerinin topluma olan etkilerini, meslek mensuplarının bu etkilerden doğan kişisel sorumluluklarını, kararlarında başvurdukları değerleri ve etik ikilemleri tanımalarını gerektirmektedir. Bu amaçla, bilgi ve düşünce zenginliği yaratmak, yaşam kültürü düzeyini yükseltmek, etik ikilemleri tartışma yeteneğini geliştirmek için, mühendislik ve mimarlık lisans eğitiminin “etik” ile ilişkili konularla zenginleştirilmesi yönünde çalışmalar yapılması öngörülmüştür.”** denilmektedir.

Bu raporun, böyle bir çabaya hizmet edecek önemli bir ürün olduğu inancıyla, Elektrik Mühendisleri Odası olarak hazırlanan taslak raporun bütün boyutları ile her ortamda değerlendirilmesi ve yapılacak tartışmalarla içeriğinin geliştirilmesi için üzerimize düşen her görevi yapmaya devam edeceğiz.

Saygı ve dostlukla.

Elektrik Mühendisleri Odası 38. Dönem Yönetim Kurulu Adına

Cengiz GÖLTAŞ - EMO Yönetim Kurulu Başkanı

SUNUŞ

Etik, son yıllarda sıklıkla kullanılan bir kavram olmuştur. Kavramın kullanımında değişik amaç ve anlam yüklemeleri olsa bile, toplumsal yaşamımızda kültürel erozyonun ve yozlaşmanın alabildiğine yaygınlaştığı, insani değerlerin dibe vurduğu bir zamanda gündeme gelmesini toplumsal bir refleks olarak değerlendirmek de olasıdır. Bu kapsamda Mühendislik-Mimarlık Kurultayı'na yönelik olarak başlatılan etik tartışması örgüt içinde ilgiyle karşılanmış, hatta geleceğe yönelik, toplumsal çürümüşlükten çıkış doğrultusunda umutların filiz vermesini sağlamıştır. Ayrıca konu TMMOB dışında diğer örgütlerin de gündeminde önemli derecede yer almaktadır. Bir çok kuruluş kendilerine has davranış ilkeleri hazırlayarak uygulamaya koymak için çalışmalar yapmaktadır. Genelde bu çalışmalardan beklenen fayda, yolsuzlukların önlenmesine ve toplumda ahlâkın geçerli kılınmasına katkı koymaktır.

Bu tür beklentilerin öne çıktığı bir ortamda çalışmaya başlayan komisyonumuz konuyu daha derinlemesine ele almaya karar vermiştir. Çalışmada önceliğin davranış ilkeleri oluşturma yerine; "etik" kavramını olabildiğince aydınlığa kavuşturmaya verilmesi, ancak bundan sonra örgütle ilgili konular üzerinde çalışmaya geçilmesi üzerinde görüş birliğine varmıştır.

Etik; insan ilişkilerinde, toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik, hukuki, bilimsel, teknolojik vb. tüm alanlarda insanın tutum, davranış, eylem ve kararlarında belirleyici olan, hiç kimsenin dışında kalamayacağı, kaçınamayacağı ilke ve değerler bütünüdür. Bu kapsayıcılığı nedeniyle etik "yaşamak, eylemde bulunmak, eylemde bulunmak karar vermek, karar vermekte ahlâki sorumluluktur" şeklinde ifade edilmektedir. Etik ve ahlâki değer yargılarının toplumda ortak kabule ulaşip geçerlilik kazanabilmesi için kişiler tarafından benimsenip içselleştirilmesi gerekmektedir. Bir kavramın içselleştirilmesi de, o kavramın ifade ettiği anlam, çağrıştırdığı değerler ve bu değerlerle yüklü olarak taşıdığı anlamların bilgisine varmak, ileriye dönük, olay ve olgular arasında bağlantılar kurma ve genelleme kolaylıkları sağlamak için, onun, düşüncede soyutlanmasıyla mümkündür.

Ülkemizde kavramlara gereken önem verilmediği, kavramlar çoğunlukla, kişi veya gruplarca, kendilerine göre anlamlandırıldığı için konular üzerinde ortak görüş üretebilme olanağı zorlaşmakta, kısır döngüler içinde zaman kaybedilmektedir.

Şafak Ural, TÜBİTAK III. Teknoloji Kongresi'nde, teknoloji üzerine sunduğu tebliğde kavram için şu görüşleri dile getiriyor:

"Kavramlar gerekli anlam yüklerine sahip değillerse, düşünebilmek, tasarlayabilmek de söz konusu olamaz. Diğer bir ifadeyle kavramsal doku oluşmamışsa, kavramların taşıdığı düşüncelerden ve fikirlerden de söz edilemez.... Zira kavramlaştırabildiğimiz takdirde bir şey düşüncede var olabilir; yani kavram yoksa bir görüşten, fikirden veya düşünceden de söz edilemez. Dolayısıyla kavramına sahip olmadıkça, bireyin bu

kavramın işaret edebileceği somut bir varlığı kavraması, onun hakkında düşünce üretmesi, hatta onun varlığından söz etmesi de mümkün olmayacaktır.”

Bu nedenlerle; etik konusu sadece dar mesleki çevrede geçerli olabilecek davranış ilkeleriyle sınırlanmadan geniş kapsamda, bireyin düşünce yapısı, tutum, davranış ve karar süreçleri üzerinde etkili olan alanlarla etik arasındaki ilişkiyi içerecek şekilde, ele almaya çalışıldı.

Etik değerlerle kültür, dil, siyaset, bilim, teknoloji, din, kapitalizm vb. bir çok konuyla birlikte özgürlük, özerklik, araç-amaç ilişkileri konularında kısa, özlü ve aydınlatıcı olacağına inandığımız bilgiler sunulmaya çalışıldı. Ayrıca, konuya daha derinlemesine içerik ve boyut kazandırmak, düşüncelere zenginlik katmak için bilim ve düşün insanlarının görüşlerinden alıntılar yapıldı.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm genel bilgiler, ikinci bölüm mesleki davranış ilkeleri, üçüncü bölüm ise etik eğitimi üzerine görüş ve önerilerde oluşmaktadır. Bu kapsamda pek çok şey ifade edilmiş olmakla birlikte, Etik Kurullar, uygulama ilkeleri gibi konular üzerinde durulmamıştır. Bunun nedeni, bu konuların genel tartışmalar ışığı altında şekillenmesinin daha doğru olacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Gerçekleşmesini istediğimiz tartışma sürecinde bu yönde de değerli görüşler alacağımıza inanıyoruz.

Hazırladığımız bu metni TMMOB bünyesinde tartışmaya açmak istiyoruz. Meslektaşlarımızın eleştiri, görüş ve önerileriyle konu daha da aydınlığa kavuşacak ve konunun gelişmesine katkı koyacaktır. Bu amaçla çalışmamızı tüm TMMOB üyelerinin değerlendirmesine sunuyoruz.

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası komisyonumuzu ‘disiplinler arası’ nitelikte bir komisyon şeklinde oluşturmuştur. Konunun içeriğiyle örtüşen böyle bir yaklaşım biz komisyon üyeleri için, ayrı bir onurlandırma ve moral kaynağı olmuştur. Güvene yaraşır bir ürün vermeye çalıştık.

Etik Komisyonu olarak; EMO yönetimine, bizlere gösterdiği güven, ilgi ve destekten dolayı içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Ahlâk, bir arada yaşamayı başarmaya çalışan insanların yalnızca siyasal, hukuksal, toplumbilimsel, ruhbilimsel bakışlarla sorunlarını çözemeyeceklerini bir gün anladıklarında, üzerinde daha önemle düşünecekleri bir alan olacaktır.¹

Ahmet İNAM

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Bugün toplumda yaşanan bunalımların, çöküntülerin nedeni ahlâki değerlerdeki yozlaşmaya bağlanmakta ve ahlâki iyileştirmelerle sorunun çözümleneceği kanısı yaygınlaştırılmaktadır. Gerçekte ise, bu yozlaşma yaşanan çöküntünün başlangıcı değil, toplum yararına gelişen politikaları geriletme ve ülkeyi dünya kapitalist emperyalist sisteminin mutlak güdümüne sokmak isteyen iç ve dış güçlerin yıllardan beri hazırlayıp topluma zorla dayattıkları sistemin açmazlarının sonucudur.

Yıllardan beri süregelen yağma ve talana dayalı ekonominin, hukuk tanımazlığın, siyasetçi -mafya- güvenlik işbirliğiyle kirletilen siyasetin, kamu kaynaklarının burjuvaziye peşkeş çekilmesinin, sosyal devlet anlayışının yıkılmasının, insanın ve insan haklarının hiçe sayılmasının ve daha pek çok keyfiliğin, kural tanımazlığın ve sistemi korumak amacıyla kurumsallaştırılan baskı ve şiddet politikalarının bir sonucudur.

Günümüzde topluma dayatılan ve kabule zorlanan değer yargıları sistemin, daha doğrusu sistemden beslenen güçlerin çıkarlarını korumaya yönelik değer yargılarıdır. Bu amaçlar doğrultusunda toplumu yönetmek, daha doğru ifadeyle toplumu gütmek için her türlü kirli araç kullanılmaktadır. Bu güdüleme kavramlara yüklenen anlamlar üzerinde de belirleyici bir etken olmaktadır. Birkaç basit örnekle; demokrasi, demokratlık, özgürlük, bağımsızlık, kamu, kamu alanı, kamu yararı, yerellik, toplum çıkarı vb. pek çok kavramın amaç-araç ilişkileri içerisinde nasıl çarpıtılarak kullanıldığını görmekteyiz. Etik kimi zaman “şıklık” şık hareket olarak, kimi zaman katı cezai yaptırımı olan kurallar dizini olarak ya da herkesin uyması gereken, toplumun tüm kesimini bağlayan ilkeler veya doğruluğu tartışmasız kabul edilmiş evrensel değerler olarak tanımlanabilmektedir. Bu kargaşanın aşılabilmesi sonucunda, kavramın içi boşaltılarak toplumsal yaşamda, insanlar arası ilişkilerde, **ETİK**, taşıdığı değerlerden soyutlanarak, anlamını yitirme tehlikesi ile karşı karşıya kalabilecektir.

Bu çalışmanın amacı, kesinlikle, her derde deva soyut bir ahlâkçı anlayışın savunusunu yapmak veya yerleşmesine katkı koymak, kısaca salt ahlâkçı bir tutum sergilemek değildir.

Çalışmada, ana başlıklar olarak, şu hedeflere yönelilmiştir:

- Etik kavramı üzerinde açılımlar getirecek bir tartışma ortamının yaratılmasına, kavramın ifade ettiği değerlerin toplumsal yaşamda geçerli kılınması için, üye-örgüt bütünselliği içinde, ortaya konması gereken tutum ve davranışların belirlenmesine,
- Varolan sistemin değer yargılarıyla, ülke sorunlarını çözüme iddiasını güden, sistemi demokrasi olarak tarif edip, statükoyu koruma amacıyla olanların yarattığı toplumsal bilincin kırılmasına,
- Bunlara paralel olarak, sistemi etkileyip dönüştürme istek ve iddiasını taşıyan demokratik dinamiklerin, toplumda yeni değer yargılarının oluşturulması yönünde açıkladıkları ilkeleri, amaç-araç ilişkileri içerisinde, sorgulama- değerlendirme ve buradan bir senteze varma arayışlarına katkı koymak.

ETİK NEDİR?

Türkçe’de Etik, kişisel ahlâk olarak aktöre, toplumsal ahlâk olarak töre ve bilim olarak da törebilim deyimleriyle karşılanmıştır.

Buna karşın kavramların kullanımında kesin ayrımlar yapıldığı bu ayrımlara göre farklılıklar yaratılarak kullanıldığını söylemek olanaklı gözükmemektedir. Pek çok defa etik ve ahlâk birbirinin yerinde kullanılmaktadır.

“Etik”in belirli, her kesimi tatmin edecek bir biçimde tanımını yapmak, sınırlarını belirlemek olanaklı bulunmamaktadır. Buna karşın etiğin anlamı, kapsamı, insani ve toplumsal ilişkiler içindeki başat yeri, etik-ahlâk ayrımı yahut örtüşmeleri vb. konuları boyutlandırarak açılım ve tanımlamalar getirme olanağı vardır. Etik ve ahlâk üzerine, içerik ve tanımlama niteliğinde, dile getirilmiş görüşlerden alıntılar sunmanın, kavramların anlamlandırılması yönünde, yararlı ve açıklayıcı olacağı kanısındayız.

Konu üzerinde çalışmalarıyla tanınmış bilim insanlarının ulaşabildiğimiz eserlerinden yaptığımız alıntı ve açıklamaya çalıştığımız görüşler, etik ve ahlâk üzerinde felsefi bir tartışma yaratma amacını taşımamaktadır. Buna karşın bu konuları felsefi bağ ve temellerinden soyutlayarak ele almak da bilimsellikte bağdaşmayacaktır.

Felsefenin somut, uygulamaya yönelik görüş ve öneriler üretmekle uğraşmadığı, bunun yerine sorularla konuların derinleştirilmesini sağlamayı amaçladığı bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte felsefenin dışlanmaması gereğini savunurken amacımız örgütlerin konu üzerinde felsefi tartışmalara yönelmesi değildir. Amaç, eylem içinde bulunan insanın tutum ve davranışlarını yönlendiren karar verme süreçlerinde, belirleyici olan, etik ve ahlâk kavramlarının anlamının bilimsel çerçevede açıklığa kavuşturulması, bilginin temellendirilmesidir. Böylesi bir açıklık ise konunun içselleştirilip yaşam biçimine dönüştürülmesi yönünde kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bunun için değerli bir bilim insanımızı tanık gösteriyoruz.

“Felsefenin amacı doğruya (doğru bilgiye) varma koşullarını göstermek, yani doğru bilgiyi temellendirmektir. Felsefe bu varma – gösterme işini bir yanda doğrunun karşıtı olan yanlışlarla savaşıarak, öbür yanda ise böylece elde ettiği doğru bilgiyi güvenceye alarak yapar”.²

• **Ahlâk (Moral-Etik):** *Belli bir dönemde, belli insan topluluklarıncı benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının ilkelerinin toplamı — çeşitli toplumlarda ve çağlarda kapsamı ve içeriği değişen ahlâksal değerler alanı. Bir kişi ya da bir insan öbeğince benimsenen eyleme kurallarının toplamı.*

• **Etik:** *Ahlâksal olanın özünü ve temellerini araştıran bilim, insanın kişisel ve toplumsal yaşamındaki ahlâksal davranışları ile ilgili sorunları ele alıp inceleyen felsefe dalı.*³

• **Ahlâk-Aktöre:** *Bir toplumda, bir toplumsal kümede belli bir tarihsel dönemde benimsenmekte olan nesnel toplumsal yasalarla belirlenen doğru ve yanlış ilişkili davranış-kuralları.*

• **Törebilim (etik):** *Yarar, iyi, kötü vb. ile ilgili sorunları inceleyen, töresel bir davranış yasası geliştiren, neyin uğruna savaşmaya çabalamaya değer olup, hangi davranışın iyi olduğu, neyin yaşama anlam kazandırdığı gibi soruları kendine konu edinen inceleme dalı.*⁴

• **Ahlâk:** *İnsanın doğuştan getirdiği ya da sonradan kazandığı bir takım tutum ve davranışların tümü, kişide huy olarak bilinen nitelik, iyi ve güzel olan nitelikler. Toplum içinde bireylerin uymak zorunda buldukları davranış biçim ve kuralları.*

• **Törebilim:** *İyi kötü yarar gibi sorunları inceleyen, töresel bir davranış yasası geliştiren, ahlâk ve onun ilkeleriyle uğraşan felsefe kolu.*⁵

“Etik doğru ve yanlış davranış teorisidir. Ahlâk ise onun pratiğidir. Ahlâki değil etik ilkelerden, etik değil ahlâki bir davranış tarzından söz etmek daha doğrudur. Etik bir kişinin belli durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgilidir. Ahlâk ise bunu hayata geçirme tarzıdır.”

“**Etik, insan davranışının ilkeleri, ahlâk da bu ilkelerin tikel bir durumda uygulanması ile ilgilidir.**”
Etiğin ve ahlâkın farkı, yaptığımız her şeyin başka insanların hayatlarını etkileyebilecek olmasından dolayı, yaptığımız şeyin önemli olmasından gelir”⁶

“Yaşıyor olmak, ahlâki bir tutum takınmaktır ve bu bir tercih konusudur. Hiç kimse tarafsız olamaz. Bir seçim çoğu kere tarafsız ya da belirsizler sayesinde kazanılır.”⁷

“Etik ve ahlâk arasında ayırım yapıyorum. Ahlâk insanların uyararak yaşamaları veya davranışları gereken fiili ya da düşünsel bir ahlâki ilkeler, erdemler, standartlar vb. dizisini anlatır. Etik ya da ahlâk felsefesi ise kişinin ahlâk, onun doğası ve temelleri üzerinde düşünürken izlediği süreci ya da bu düşüncenin sonucunu anlatır. İkinci kerede etik ve (ideal, düşünsel) ahlâk- en azından kısmen örtüşür. Bunların özdeş olmadıkları söylenebilir; çünkü birinin etiği, o kişinin, sözcüğü ahlâkın parçası olmayan, çeşitli mantıksal ve metodolojik görüşleri içerebilir.”⁸

“Geleneksel olarak, etiğin insan bilincinde ve insanların düşünce ve iradeleri dolayısıyla, insani olayların yönlendirilmesinde önemli ve anlamlı bir rol oynayacağı öne sürülmüştür. Dolayısıyla, kişinin benimsediği ahlâk sadece toplum içinde önemli bir belirleyici güç olmakla kalmaz kişiler ve geliştirdikleri eylemlerden ve içinde yaşadıkları ilişkilerden ahlâki olarak sorumlu tutulabilirler.”⁹

Bir ahlâk teorisine sahip olmak için kişinin (özünde) tutarlı bir etik yargular bütününe ifade etmesinin ve bu yargular arasında bir tür sistematik bağlantı olduğunu fark etmesinin ve bunları bir ortak temelden az çok bilinçli olarak türetmesinin yeterli olduğunu öne sürüyorum.¹⁰

Geleneksel olarak, etiğin ve ahlâkın insan bilincinde ve insanların düşünce ve iradeleri dolayısıyla, insani olayların yönlendirilmesinde önemli ve anlamlı bir rol oynayabileceği öne sürülmüştür. Dolayısıyla, kişinin benimsediği ahlâk sadece toplum içinde önemli bir belirleyici güç olmakla kalmaz, kişiler de gerçekleştirdikleri eylemlerden ve içinde yaşadıkları ilişkilerden ahlâki olarak sorumlu tutulabilirler.¹¹

Ahlâki standartlar kendi etkilerini yaratabilirler; insanların sadece nasıl davrandıklarını betimlemezler, nasıl davranmaları gerektiğini de gösterirler.¹²

Etik teori kendi pratik koşullarıyla sürekli bağ kurmaya çalışmadıkça, umutsuz talepler ve iddialar üretecektir.¹³

“Etik ile ahlâkın özdeş anlamlar taşımadıklarını bilmek zorundayız. Bunlardan birincisi, insan değerlerinin felsefe açısından araştırılması, tanınması, kavramsal düzeyde çözümlenmesi açıklığa kavuşturulması olarak tanımlanabilir, böyle olduğu ölçüde bireysel bir etkinliktir. İkincisi ise toplumda zaman içinde az çok kendiliğinden oluşmuş olduğunu söyleyebileceğimiz değer kümelerini anlatmaktadır. (Bunlar arasında, özellikle zaman içindeki gelişmelerini incelediğimizde ortaya çıkan ve diyalektik diyebileceğimiz bir bağlantının bulunduğunu söylemek gerekir)”

“Etik alanda ilke (ve geleneksel) olarak bireyler, bireyle toplum, bireyle devlet arasındaki ilişkiler, bireyin toplumun ve devletin davranışlarının, eylemlerinin değerlerimiz açısından doğru, onaylanabilir, iyi ya da yanlış onaylanmaz, kötü oldukları düşüncesine göre ele alınır.”¹⁴

“Ahlâkın anlamına gelince, umarım analiz içerisinde bu daha net biçimde ortaya çıkacaktır. Şimdilik burada “ahlâkın en azından doğru ve iyi anlamıyla, yükümlülük sorunlarıyla, görev, adil olma- erdem, karakter, iyi yaşam ve iyi toplumun niteliğiyle ilgili olduğunu ve bu kavramların arasında yatan, insanın doğası, toplumsal yaşamın ön koşulları, bunun dönüştürülmesinin sınırları ve pratik yargının temelleri hakkında varsayımları kapsadığını belirtmeyi yeterli görüyorum.”¹⁵

“Etik, insanlar arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan değerleri, ahlâki bakımdan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olanın niteliğini ve temellerini araştırır felsefe dalı “(töre. görenek. alışkanlık). “Etik ile uygarlık tarihi arasında da yakın ilişki vardır. Çünkü ahlâk kavramları ve doğru sayılan eylem formülleri, insanlar arasındaki ilişkilerin ağır basan özelliklerini yansıtır. Bu nedenle etiğin tarihi ile insan ilişkilerinin tarihi arasında bir çok koşutluk bulunur”¹⁶

“İnsan davranışının “her toplumda geçerli” sayılan yönlerinin incelemeye insan davranışlarının etik yönü denilmiştir”¹⁷

“Bütün toplumlardaki insanların ortak sayabileceğimiz davranış kökenleri vardır. Bunlar temelde birbirlerine benzemekle beraber, toplumdan topluma değişik şekiller gösteriyorlar. Bunun nedeni birbirinden ayrı olan toplumların ayrı koşullar içinde oluşmuş olmasıdır.”¹⁸

“Günümüzde etik, toplumsal ve bireysel her türlü tercihlerimizin, kararlarımızın, eylemlerimizin, tavır takınmalarımızın ve onları belirleyen ilkelerin, değerlerin bilgisi olarak yaşamın ta içinde yer almaktadır.”¹⁹

“Ahlâk kavramlarına İlişkin olarak benim söylemek istediğim, bunların iki özelliği olduğu ve bu iki özelliğin bir arada ahlâki kanıtlama için bir mantık geliştirmeye yeterli olduğu, birinci özellik filozofların evrenselleştirilebilirlik dedikleri Bunun anlamı kabaca “Bir olaya ilişkin olarak verdiğimiz ahlâk yargısını, bu olaya tam olarak benzeyen başka bütün olaylar için de vermeliyiz.”

İkinci özelliği bağlayıcılık deniyor. Merkezi nitelik taşıyan ahlâk yargılarının eylemlerimiz üzerinde etkisi vardır. (Kuşkusuz daha az merkezi nitelikte ahlâk yargıları da vardır, bunlarda sözünü ettiğimiz nitelik yoktur.) Bu merkezi nitelikte ahlâk yargılarına inanıyorsak, elimizden geldiğince onlara uygun davranacağız demektir. Benim savını, bu iki biçimsel özelliğin, ahlâk kanıtlamalarına gerçekten yardımcı olacak bir mantık geliştirmeye kendi içlerinde yeterli olduklarıdır, “İlkelere uyulmasının yaşamda ne gibi gerçek sonuçlar vereceğinin saptanması yoluyla belirlenenlerden başka hiçbir ahlâk ilkesi pratikte yaşamaz”

“Geliştirmemiz gereken sezgiler “en yüksek kabul faydası” dedikleri niteliğe sahip bulunanlardır. Yani bunlar toplumda genel kabule kavuşmaları en iyiye ulaşmaya yarayacak ilkelere dir. Bu eylem faydacıları için de kural faydacıları için de böyledir” “Eğer bunu başkasına yapmalıysam, tamamıyla benzer bir durumda başkası da bana bunu yapmalıdır ve yine kendi kendime sormalıyım: Benzer bir durumda başkasının da bana aynı şeyi yapmasını beklemeye hazır mıyım? O şeyin kendisine yapılacağı kişinin ben olacağımı bildiğimde de, yine onun yapılmasını seçecek miyim?”

“Uygulandığı zaman hangi yanda olacaksam olayım, böyle bir ilkenin uygulanmasını istemeye hazır mıyım?”²⁰

“Mesleki ahlâk kuralları, meslek adamlarının kendilerini korumaları için değildir; son analizde bunlar toplumun korunması içindir. Bu gruba ait kurallar kendi çıkarlarını korumaya yönelirse, o grup organize suç karakteristiği sergilemeye başlar” (Stephen A. Unger)²¹

Kişinin yaşantısını insanın değerinin ve etik değerlerin bilgisinden kaynaklanan bir inancı belirliyorsa ancak o zaman yaşantısı etik bir yaşantıdır.²²

Konu üzerinde özet olarak şu görüşleri ileri sürebiliriz:

Meslek, örgütlü yapı vb. genellemelerde iki kavram arasındaki ayırımı etik'in meslek etiği, örneğin, mühendislik, mimarlık etiği. Ahlâkın ise bir mühendisin veya mimarın ahlâkı olarak, kısaca mesleğin etiğinden, meslektaşın ise (kişinin) ahlâkından, söz edilmesi gerekmektedir.

Etik çerçevesinde oluşturulan ilke ve kurallar, hukuk kurallarından farklı olarak, yasalarla değil toplumsal tepkilerle oluşurlar. Toplumsal tepkiler içerisinde belirleyici olan ise üretim ilişkileridir.

Etik değerler durağan değer yargıları değildir. Tarihi süreç içerisinde toplumsal gelişim ve değişimlere (ekonomik, kültürel, siyasal, bilimsel, teknolojik vb.) bağlı olarak değişirler.

Etik kategoriler tek başına, diğer kategoriler dışında tutularak ele alınamazlar. Toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılanması içinde tüm kategorilerle doğrudan ilişkilidir, iç içedir.

Etik değerler ithal ve ihraç edilemez, toplumlar arası ilişki ve etkileşimle yayılır. Bu ilişki ve etkileşim içerisinde bir toplumdaki diğer bir topluma geçen değer yargıları ve uygulamalar, o toplum tarafından özümsemi kültüre dönüştürdüğü düzeyde geçerlilik kazanır.

Etik yahut ahlâki sorunlar hiç kimsenin bir karara varma durumundan kaçınamayacağı sorunlardır. İnsan karşılaştığı seçenekler arasında birine karar vermek zorundadır. Takınılan tavır ne olursa olsun, tarafsız kalmak dahil, bu seçeneklerden birinin doğuracağı sonucun seçimini sağlamış olacaktır. Etik ilkeler yahut ahlâki davranışların yarattığı olumsuzluklara karşı en etkili yaptırım toplumsal tepkidir.

Yalın bir anlatımla, ilkelerin korunmasında, bireyde, çevresinin, toplumun tepkisinden, eleştiri ve ayıplamasından çekinme, kısaca utanma bilincinin gelişmesi, toplumda ise ilkelerini çiğneyene karşı tavır geliştirme, ayıplama, giderek toplum dışına itme erkine sahip olduğu bilincinin gelişmesi çok önemli ve belirleyici yer tutmaktadır.

Etik değerler ithal ve ihraç (kültür emperyalizmi) edilemezler. Her toplumun değer yargıları tarihsel toplumsal süreçlerde kendine has olarak oluşur. Ancak toplumlar arası ilişkilerle toplumdan topluma geçer ve zaman içinde benimsenerek içselleştirilir

Etik değerler hazır ahlâk reçeteleri değildir. Yasa hazırlar gibi etik değerler hazırlanıp topluma dayatılamaz. Öne çıkarılmak istenen kuralların tarihi, toplumsal, kültürel dayanakların bulunması, kavramın içselleştirilip yerleşmesi açısından önemlidir.

Etik ve ahlâki değerlerin ihlaline karşı yaptırımın özünü toplumsal tepkiler oluşturur.

Kişi veya grup otoritesine bağlı ve dayalı olarak getirilen kurallar ya da bu yönde yaratılan zorunlu davranış ve itaat türleri etik ve ahlâki değerler olarak kabul edilemez.

Toplumsal yozlaşma, etik ve ahlâki değerlerdeki erozyonun sonucu değil, aksine bu değerlerdeki bozulma toplumsal yozlaşmanın sonucudur. Yerleşik toplumsal değerlere ve toplumsal çıkarılara karşı kişi ve grup çıkarlarına dayalı, hukuk dışı, uygulamaların önlenememesinin ve hatta teşvik edilmesinin yarattığı sonuçlar yozlaşmanın ana nedenidir. Yaşanılan bunalım ortamında, birey veya grupların savundukları etik değerlerle

onun pratiği olan ahlâki davranışları arasındaki çelişki ve uyumsuzluklar, kural tanımaz davranışlar dalga dalga toplumun bütün kesimlerine yayılarak onu çürütür.

Etik, sınırları çizilmiş kendi başına bir alan değildir. Yaşamın her anında ve alanında, kimsenin kaçınmayacağı, karar verme süreçlerinde vardır.

İnsanın Etik ve Ahlâki değer yargıları üzerinde etkili olan faktörler

İnsanların olaylar karşısındaki tutum ve ilişkilerindeki davranışları, yaşam sürecinde karşı karşıya kaldığı yaşadığı olayların, eğitim ve deneyimlerle ulaştığı kültürel düzeyin etkisi altında gelişir ve değişim gösterir.

Daha önce görüşlerinden alıntı yaptığımız Tüten Anđ aynı makalede “ Etik kategoriler tek başına ele alınmamalı, öbür kategorilerle örneğin ekonomi, hukuk, eğitim alanlarındaki öbür belirleyici kategorilerle birlikte ele alınıp irdelenmelidir.” diyor.

Ekonomik tercihler ve uygulamalar tüm toplum bileşenlerini istemi doğrultusunda olabileceği gibi, küçük bir azınlığın istemine göre de şekillenmektedir. Buna bağlı olarak insanların sorunları ve sorunları çözüm becerileri de değişim gösterir. Ülkemizde ve dünyanın bir kısım ülkelerinde son otuz yılda yaşanan enflasyon, **hayat pahalılığı** tüm bireyleri olumsuz etkilemiş, yarattığı çöküntüler ve yıkım, sistemin savunucularını bile korkutur olmuştur.

Mesleki davranış ilkelerini yaşama geçirme girişimi örgütsel anlamda üyeleri doğrudan adil olandan yana tavır almaya yönetmeyi, etik ilişkilerin önemsenmesini dolayısıyla ahlâki yükselten bir tutum ve davranış sergilemeyi amaçlayabilir. Ancak bu girişim özünde toplumsal kesitte de olsa toplumu daha iyiye yönlendirme çabasıdır.

Her toplumsal olayda olduğu gibi bu uğraş ta olumlu veya olumsuz yönde bireysel ve toplumsal tepkilerle etkileşim süreci içerisinde gelişecektir. İnsanların uymaları için öngörülen kuralları kendi değer yargıları ile karşılaştırmadan, gerekliliğine inanıp onları içselleştirmeden kabullenmeleri ve uymaları beklenemez. Örgüt kültüründe hayat bulmuş ve uygulanan ilkeler dışında ortaya çıkan ve öngörülen kurallar, içselleştirme ve örgüt kültürüne yansıma sürecinde pek çok engellerle karşılaşacaktır. Bu ilkelerin örgüt yetkili kurullarında kabul görmesiyle, geniş üye tabanında kabul görmesi, benimsenip içselleştirilmesi arasında farklılıklar vardır. Bunlardan birincisi karar verme eylemi, diğeri ise özümseme sürecidir.

Mesleki davranış ilkelerinin içselleştirilmesi sürecinde, başarıyı yakalamak için etkili olabilecek düşünce ve eylemlerin kaynaklanabileceği olaylar üzerinde özenle durulması gerekmektedir. Bu amaçla yaşamı yönlendiren, konuyla doğrudan ilgili, bazı kavramların içeriği, anlam yükleri ve değerleri üzerinde bilgiler aktarılmaya çalışılacaktır.

Kültür

Karmaşık yapıya ve geniş içeriğe sahip olan kültür, bir toplumun yaşam biçimini yönlendiren değerler bütünüdür. Kişinin kimliği ve ilişkilerini yönlendiren değer yargıları, içinde doğup büyüdüğu kültür

ortamında oluşmaktadır. Kültür genelde toplum ve bireyin yaşamını etkileyen her konu ve değeri içerdiği gibi etik ve ahlâk alanında da ortak toplumsal normları da içermektedir.

Prof. Dr. Ö. Ozankaya Toplumbilim Terimleri sözlüğünde kültürü (ekin) şöyle tanımlıyor.

“Tarihsel toplumsal gelişme sürecinde yaratılan bütün özdeksel (maddi) ve tinsel (ruhi) değerler ile bunları yaratmada, kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü”

Bu tanımlamanın dışında konuya biraz daha yakından bakacak olursak:

Hiçbir toplum homojen bir kültürel yapıya sahip değildir. Toplum içinde değişik sınıf, grup veya katmanlar, toplumun egemen veya üst kültürel yapısı dışında, kendine has kültürel yapılara sahiptir. Üst kültür altındaki kültürler gerek üst kültürle, gerek diğer kültürlerle sürekli çelişki, çatışma ve etkileşim içindedirler. Ulusal boyutlarda kültürler arasındaki bu etkileşim evrensel boyutta kültürler arasında da geçerlidir. Bu nedenle kültür sürekli değişen, gelişen çok dinamik bir yapıya sahiptir, insanlığın gelişmesinin itici gücüdür.

İnsanlığın değişen gereksinimleri, bilim ve teknolojideki gelişmeler, sosyal – siyasal olayların yarattığı gelişmeler toplumları etkilediği oranda kültürel gelişmeyi sağlar. Dönemsel olarak gelişme talep ve çabaları baskı altına alınıp toplumsal yaşam kısıtlanıp geriletirse bile kültürel gelişme tarihsel olarak durdurulamamıştır.

Türkiye çok dilli, çok kültürlü bir ülke olmasına karşın egemen ideolojilerin tek dilli, tek dinli, tek kültürlü bir toplum yaratmayı hedefleyen baskıcı politikaları, kültürler arası etkileşimin geliştirici zenginleştirici yönlerini zafiyete uğratmaktadır. Ekonomik bunalımlar, gelir dağılımında her gün biraz daha büyüyen adaletsizlik, yaşanan yoğun göç, mezhep ve köken kimlikleri üzerindeki baskılar, kültürel dolayısıyla toplumsal gelişme yerine daralmayı getirmekte, kültürel gruplar arasındaki ilişki kaosa dönüşme tehlikesi taşımaktadır.

Değerler

Prof. Dr. Şafak Ural daha önce bahsettiğimiz Teknoloji Kongresi'nde; *“ Değer denilince ilk akla gelebilecek özellik, bireylere ve topluma yön veren, davranışlarını belirleyen ilkeler, tercihlerdir. Bu ilkeler geniş anlamda tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik etkenler başta olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşurlar”*²³ demektedir.

Prof. Dr. Barlas Tolun da Toplumbilimlerine Giriş adlı yapıtında değerleri; *“Değerler, bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkarlar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluştururlar. Bir toplumun yaşamında her şey değerlere göreli olarak algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır.”*²⁴ biçiminde tanımlıyor.

Etik alanına giren kararlar değerler alanında kalırken, değerler etik ve ahlâk alanıyla sınırlanmamaktadır.

Bireyin sanat, estetik vb konularda beğeni ve tercihleri ahlâk alanı dışında kalmaktadır. Dönemsel olarak bazı değerler 'yükselen değerler' olarak öne çıkmakta, bunlar tartışılmayacak doğrular olarak kabul edilip, toplumu ve bireyleri derinden etkilemektedir.

Günümüzde küreselleşme, yeni dünya düzeni (YDD), köşe dönmeçilik, özelleştirmecilik, serbest piyasa ekonomisi, yeniden yapılanma, sivil toplumculuk ve daha pek çok ideolojik yaklaşım yükselen değerler (!) olarak gösterilmektedir. Bunlar, yine bir yükselen değer olarak günlük konuşma dilimize yerleşen, İngilizce ifadeyle toplumun 'in'leri olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık kamu yararı, sosyal devlet, hukukun üstünlüğü, üretim, örgütlenme, eşitlik, adil bölüşüm, emeğin değeri ve birçok temel hak, yükselen değer anlayışıyla, toplumun 'out' larıdır.

Kapitalizmin mutlak çıkarı için yaratılan değerler (burjuva değerleri) ve bunları korumaya yönelik ahlâk anlayışı, yoğun propaganda ve bilinç saptırmalarıyla, toplumsal değerler olarak sunulmaktadır. Toplumsallaşma sürecini bu değerler ortamında tamamlayan birey başarının anahtarını da bu değerler sisteminde görmekte ve karar ve tercihlerini buna göre yapmaktadır.

İ. Kuçuradi, Etik Kitabı üzerine açıklamasını yaparken; yüzyılımızda "Etiğin orta çağının" yaşandığının söylenebileceğini, değerler adına değer harcamalarının çağımıza damgasını vurduğunu belirtiyor. Daha sonra sömürünün genellikle değer harcamalarına dayandırılarak yapıldığını şöyle ifade ediyor.

*"Değer harcamaları değer korumaları kılığına sokularak dolayısıyla o insanın ya da grubun onayı alınarak; yani kendileri için istenmeyecek olan durumlar istenecek durumlar -ve tersi- olarak sunulur"*²⁵

Amerika'nın Irak'a saldırısı emperyalizmin değerleri nasıl saptırıp değersizleştirdiğini gözler önüne açıkça sermektedir. Saldırısına gerekçe olarak Irak'a özgürlük barış ve demokrasi getirmek olduğunu öne sürdü. Bağdat'ın yağmalanmasını özgürlük olarak niteledi. İleride de değineceğimiz gibi, bir taraftan saldırıyı moral değerlerin arkasına gizlerken; diğer taraftan bu değerleri hiçleştiriyor, bunların egemenin isteği dışında bir anlam ifade etmediğini kanıtlayarak onları değersizleştiriyor. AKP hükümeti de aynı anlayışla 1 Mart Mitingi'nde yükselen barış isteklerini açıklıkla tehdit ederek, barışın savunulacak bir değer olmadığını göstermeye çalıştı.

Toplumsallaşma – Sosyalleşme

Kişinin tutum ve davranışlarının oluşması toplumsallaşma sürecinde başlamaktadır ve bu süreç içinde gelişmektedir. Sosyalleşme;

*"Bireyin mutlak anlamda biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp bu evren içinde yaşamayı başarması, belli bir kültürün maddi ve manevi öğelerini öğrenmesiyle olanak kazanır. İşte bu öğrenme sürecine 'sosyalleşme' adı verilmektedir. Sosyalleşme aynı zamanda bireyin bir kişilik kazanması, bir toplumsal çevrede yaşabilmesini hazırlayan davranışları edinmesi, en geniş anlamıyla 'çevreye uyum' sağlaması sürecidir. Bu süreç boyunca, çeşitli toplumsal koşulların, örneğin eğitim ve öğretim yoluyla verilen kültürel koşulların, önemli rol oynamaktadır"*²⁶ şeklinde tanımlanmaktadır.

Sosyalleşme aynı zamanda yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Yaşam içinde kişinin kendini mesleki, toplumsal, kültürel yönde geliştirmesi, aynı zamanda yaşamın da sorgulanmasıyla içinde bulunduğu koşullara nasıl mahkum edildiğinin ve neler yapması gerektiğinin de bilincini yakalayacaktır.

Söz verme

Değerler kavramı içinde yer alan söz verme veya sözünde durma en çok yıpratılan, kirletilen kavram olmuştur. Bu nedenle, ayrı bir kategori gibi bu kavram üzerinde durmak önem taşımaktadır. Söz verme insanın iradi kararıdır, ahlâki olarak, yerine getirmeyeceği bir konuda onu zorlayacak hiçbir neden bulunmamaktadır. Sözünde durmanın güvenilirlik göstergesi, erdemlik olduğu tartışmasız herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Bu nedenledir ki erdem, dürüstlük görüntüsü vermek için bu değerler sonsuz sınırsız boyutlarda kullanılıp çiğnenmektedir. Düşünürlerimizden Nermi Uygur bu konudaki görüşlerini şöyle ifade ediyor.

“... Hatta asıl iş söz vermektir diyelim geliyor. Peki öyleyse neden söz vermeyi değersiz bulmuşuz? Öyle sanıyorum ki söz vermeyi kötüye kullanmak yol açmış buna. Her çağda, her ulusta, her çevrede rastlanan, bazen pek bol rastlanan dönemler, söz vermeye beslenen saygıyı azaltmış. Bazılarına göre daha da azaltacak. Ne var ki söz vermenin değer ölçeğini dönemlerde aramak yanlış bir iş yapmak olur. Kim sever şu dönemleri. Dönemin kendisi bile çoğun tiksindir kendisinden.”

“ Söz vermenin bütün ağırlığını taşıyan, düzenleyici gücüdür. Her bireyin, her topluluğun baş ödevi dünyayı yaşanır bir düzeye ulaştırmaktır. Çabalar hep bu amaca yönelmiştir. İşte söz verme hep bu çabaların içinde örülmüştür; bu çabaların çoğu söz vermeden başka bir şey değildir. Böylelikle insan, yaşama koşullarına kendi dileklerine uygun bir kılık kazandırmaya girişir. Verilen söz bir varoluş yöntemidir. Nasıl var olacağını verdiği sözde belirler insan”²⁷

Yemin (Ant)

Yemin, günlük yaşamda, kişiler arası ilişkilerde, ağız alışkanlığı haline dönüşmüş bir şekilde, çok sık kullanılan, söylenen ve verilen sözlerin doğruluğunun kanıtı, güven verme aracı, yüceltilen bir değer olarak kullanılmaktadır.

Yemin, Tanrı adına verilen sözdür. İnanç alanı dışında da kurumsallaşarak hukuk alanına girmiş, gerektiğinde başvurulmuş bir doğrulama, kanıtlama, güven sağlama aracı olmuştur. Yeminin geçerliğini, güvenilirliğini ve yüceliğini pekiştirmek için, genellikle, bir tören eşliğinde yerine getirilir, en azından yemin esnasında herkesin ayağa kalkması istenir. En ünlü yemin merasimlerinden biri de parlamentoda yapılan ‘Yemin Töreni’dir.

Bugün, her iki kavram “söz verme ve yemin”, taşıdıkları, daha doğrusu yüklenen anlamın ağırlığına karşı en çok değer kaybeden, değerden düşürülen, kirletilen kavramlardır. Çok büyük oranda verilen sözler ve yeminler anında unutulmaktadır daha da ötesi bu durum doğal karşılanır olmuştur. Machiavelli bu gerçeği çok net ifade ediyor ve tarihi dersini veriyor.

“Demek ki, bir prensin yukarıda belirlenen niteliklerin tümüne sahip olması gerekli değildir, ama bunlara sahipmiş gibi görünmesi gerekir. Dahası bunlara sahip olmak ve sürekli olarak uymak zararlıdır derim; ama sahipmiş gibi görünmek yararlıdır: bağışlayıcı, sözünün eri, insancıl, dürüst, dindar görünmek ve olmak gibi; ama aklını öyle ayarlamalısın ki, gerektiğinde tersine dönüşmeyi bilmelisin.”²⁸

İdeoloji

İdeoloji kültürü oluşturan önemli öğelerden biridir. İdeolojiyi genel bir yaklaşımla topluma ya da kitlelere yön verme amacıyla geliştirilen fikirler, eylem ve yöntemler bütünü olarak tanımlayabiliriz. İnsanlar içinde yaşadıkları topluma yönelik istek ve özelemlerini benimsediği ideoloji çerçevesinde ifade eder. İdeolojinin bilinçli, iradi ve rasyonel bir bütünlük özlemini dile getirdiğini belirten B. Tolan ideolojinin devrimci olabileceği kadar tutucu, totaliter olabileceği kadar liberal, aşırı olabileceği kadar ılımlı, değişme yaratıcısı olabileceği kadar statükocu, olabileceğini belirtmektedir.²⁹

Bir toplumda egemen ideoloji, o toplumu temsil ettiği sınıfların çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, egemen ideoloji toplumun kültürel yapısını, değer yargılarını, geçerli ahlâk kurallarını, toplumsal bilinci v.b.yaşamı etkileyen tüm kurum ve kuralları, kısaca toplumun üst yapısını, temsil ettiği sınıf veya kesimin çıkarları doğrultusunda oluşturmaktadır. Bu yönden Türkiye’ye baktığımızda tutucu, totaliter ideolojilerin yıllardan beri egemen olduğunu, egemenliğini sürdürmek için de her türlü baskıyı uyguladığını görmekteyiz. Türk-İslam sentezi, milliyetçi, milliyetçi–mukaddesatçı, mukaddesatçı, liberal statükocu ideolojiler bu günkü suskun, duyarsız, yabancılaşmış ve yozlaşmış bir toplum yaratmışlardır.

Siyaset

*“Nerede ‘toplumsal’ varsa, orada mutlaka ‘ekonomik’ ve ‘siyasal’ da vardır. Günümüzde felsefe ve ahlâk sorunları bile siyasal açıdan ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Ancak toplumsal olgu, olay ve ilişkilerin giderek siyasallaştırılması, sadece bir bilimsel moda olarak yorumlanamaz. Bu durum aslında, toplumsal gerçeklerin her zaman ve her toplumda taşınmış oldukları siyasal içeriğin, çağımız sorunlarının özellikleri nedeniyle daha belirgin hale gelmesinden kaynaklanmaktadır”.*³⁰

Toplumsal ve bireysel davranışlar üzerinde en etkili araç siyasettir. Basitçe söylemek gerekirse, insanların siyasetten beklediği kendilerine mutlu kılacak adil bir devlet yönetiminin var olmasıdır. Bu beklentinin gerçekleşmesi içinde insanlar, tarih boyu, adil, dürüst, kısaca erdemli kişilerin yönetime hakim olmasını istemişlerdir. Burada gözden kaçırılan, siyasetin, sınıf çıkarlarını devlet aracılığıyla koruduğu dolayısıyla devletin siyasetinin, devlete egemen güç odaklarının siyaseti olduğudur. Bu gerçeğin toplum bilincine yeterince yansımaması nedeniyle de yaşanan bunalımların gerçek nedenleri ve onları çözüme kavuşturacak yöntemler kavranamamaktadır.

Türkiye’de siyaset ve devlet anlayışının genel özelliklerinin baskıcı, kısıtlayıcı, totaliter, antidemokratik, anti sosyal, hak ve özgürlükleri yadsıyan, yönetimde irade ve inisiyatif elinden kaçırmış, politik kadroların ise

popülist, çıkarıcı, lidere bağlı ve bağımsız politika üretme yeteneğinden yoksun politikacıların elinde olduğu herkes ve her kesim tarafından bilinmektedir.

Toplumda geçerli değer yargıları bu koşullarda oluşmakta, bu kadroların tutum ve davranışları eylemlere örnek ve gerekçe oluşturmaktadır.

Bunların yanında ideolojik yandaşlık, makam ve mevki beklentileri, iktidarlara yaranma, korku ve çekingenlik, yoğun beyin yıkama yöntemleri ve saptırılan gerçeklikler bireylerin tutum, davranış ve kararları üzerinde etkili ve belirleyici rol oynamaktadır.

Etik ve ahlâkla siyaset bağlantısının en son örneği iktidar partisi tarafından ortaya konmuştur.

Parti başkanı alınan savaş kararı konusunda “alınan karar ahlâken yanlış, siyaseten doğrudur” görüşüyle ahlâki siyaset alanının dışında bırakmıştır.

Bilinç ve Toplumsal Bilinç

Bilinç insanın kendisini ve çevresini anlamasını sağlayan zihin süreçlerinin toplamı; bilme, usa vurma, yargılama, anlama gücü ve yeteneğidir.

Toplumsal bilinç ise; toplum yaşamındaki düşünce, sanat, siyaset, hukuk, töre, bilim, din, felsefe gibi kurumları oluşturan bilinç biçimlerinin tümü; toplumsal akıldır. İnsan bilinci içinde yaşadığı toplumun bilincine göre oluşur. Toplumsal bilinç kişinin düşünce yapısını, dolayısıyla da bilincini belirler.

Yaşam koşullarının kazandırdığı deneyim, bilgi ve koşullardaki değişim ve benzeri etkenlerle insanın kendi varlığının anlamını ve toplumdaki yerini kavraması bilinç sıçramasını yaratmakta ve giderek toplumsal bilinci sıçrama noktasına ulaştırır. Ne var ki bu süreçte bireyin toplumsal bilincin dışında düşünmeye, sistemin kurum ve kurallarını, eleştirel yaklaşımla irdeleyip onları değiştirip dönüştürmeye karşı gösterdiği direnç, toplumsal gelişmeyi erteleyen en önemli etken olmaktadır.

Kitle Toplumu ve Kitle Kültürü

Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisi'nde “toplum” için;

“Toplum: belli bir üretim biçimiyle belirlenen örgütlü insan topluluğu... toplum deyimiyle dile getirilen insan topluluğu, belli bir ekonomik yapıyla belirlenmiş belli üst yapı kurumlarına sahip sosyo ekonomik bir biçimlenmedir”. Birey ve toplumun karşılıklı etkileşimle birbirlerini oluşturduklarını belirten yazar daha sonra Marx ve Engels'den şu alıntıyı yapıyor: *“Bireyin (bir kişinin) özgür olarak gelişmesi, toplumun (herkesin) özgür olarak gelişmesinin koşulu olduğu gibi, toplumun özgür olarak gelişmesi de bireyin özgür olarak gelişmesinin koşuludur”*³¹ demektedir.

Demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında geriletildiği, kamuoyunun demokratik yol ve yöntemlerle oluşamadığı toplumlarda insanlar yönetilmekten çok, değişik yöntemlerle kitleler halinde güdülmek istenmektedir.

Böylesine oluşturulan bir toplumsal yapıyı, ABD'nin toplumsal yapısına getirdiği ağır eleştirileriyle tanınan ünlü toplum bilimci, C.W. Mills **kitle toplumu** olarak tanımlıyor. Yazar şöyle diyor:

“Karşı durumda, yani kitle toplumunda ise şu temel özellikleri görüyoruz;

- (1) Başkalarının fikir, düşünce ve kanaatlerini dinleyenler pek çok, buna karşılık kendi fikir, düşünce ve kanaatlerini ifade edebilenler pek az; tamamen bir soyutlama ve aslında toplama bireyler yığını durumuna indirgenen kamu, kitle iletim araçlarınınca etkilenip, biçimlendirilmekte;*
- (2) Kitle haberleşmesinin örgütlenme biçimi bireylerin anında ve etkinlikle yanıtta bulunmalarına olanak bırakmamakta;*
- (3) Kamuoyunun oluşmasından sonra, kamuoyunun kendini realize etmesi için kamunun girişmesi gereken eylemler, bu eylem kanallarını örgütleyen ve kontrolü altında tutan resmi makamlarca ya da iktidar çevrelerince denetlenmekte;*
- (4) İktidar kurumları karşısında kitleleşmiş kamunun bağımsızlığı kalmamakta; iktidar kurumlarının ve resmi makamların görevlisi olan kimseler kitle üzerinde açık ya da örtülü yollardan nüfuzda bulunmakta, kişilerin karşılıklı ve özgür tartışma yoluyla kamuoyu yaratabilme özgürlükleri daha oluşmadan önlenmek istendiği ve önlendiği görülmektedir.”³²*

Mills, kitle toplumunda yaşayan insanlar için şu değerlendirmeleri yapıyor:

“Farkında olsalar da, olmasalar da, kitle toplumunda yaşayan insanlar kişisel güçlük ve sorunlarının toplumsal sorunlar niteliği taşıdığını göremezler; görseler de, birincisini ikincisinin konumuna getiremezler. Bu tür bir toplumda yaşayan bireyler kendi dar ortamlarındaki kişisel sorunlar ile, sosyal yapının sorunları arasındaki karşılıklı etkileşim ve bağıntılılığı görüp anlayamamaktadırlar. Özgün bir kamu içinde yaşayan bilgili bir birey ise bunları yapabilecek durumdadır. Bilir ki, çoğu kez, kişisel sorunları ve güçlükleri olarak yaşadığı şeyler başkalarının da paylaştığı sorunlar ve güçlüklerdir. Daha da önemlisi, bunların çözümü için her hangi bir bireyin getirebileceği bir çözüm yeterli olmayacak; bireyi, içinde yaşadığı grupların yapısında kimi zaman ise, toplumun bütünüünün yapısında değişiklikler yapmak gerekecektir. Kitle toplumundaki insanların sorunları, güçlükleri vardır; fakat çoğu kez bunları anlamını ve temeldeki nedenlerini görüp anlayamamaktırlar”³³

Yazar ahlâkla – kitle toplumu arasında da şöyle bir bağ kuruyor. *“Üst ahlâksızlık Amerikan toplumundaki seçkinlerin en belirgin özelliğidir. Üst ahlâksızlığın bu denli yaygınlaşması, toplumdan tepki görmemesi ise kitle toplumunu kitle toplumu yapan en önemli özellikler arasına girmiş bulunmaktadır.”³⁴*

Bu tanımlama ve değerlendirmelerin bizim toplumumuz için de geçerli olduğu görülmektedir. Bu şekilde kontrol altında tutulan halkın davranışları ve kamuoyu, egemenlerin istek ve çıkarları doğrultusunda kolayca oluşturulabilmektedir (İnsanı nesneleştiren toplum mühendisliği uygulamaları küresel boyutta eyleme konmuştur). Bu da halktan ve emekten yana eylem ve değerlerin toplumda yansıma bulmasında aşılması gereken ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Dil

Toplumsal yaşamda **düşünce** ve **bilinç** üzerine çok vurgu yapılmakta ve sorunların çözümünde bu iki kavram anahtar olarak görülmektedir. İster meslek alanında, ister toplumsal alanda olsun, eleştirel düşünceye sahip, sorgulayan, kişisel-mesleki ve toplumsal sorunların bütünselliği bilincini yakalamış, kısaca erdemli bireylerin çoğunlukta olduğu bir toplumsal yapıyı istemekteyiz. Bireylerin düşünce yetisinin ve bilinç düzeylerinin gelişmesinin önemi her kesimce kavranmış durumda. Bu doğru ve temel yaklaşımı etkisiz kılan şey '**dil**'in düşünce ve bilinçle, ayrılmaz-koparılamaz, bağının göz ardı edilmesidir. Dil üzerine fazla derinlemesine girmeden, genel olarak baktığımızda; **dilin düşüncüyü, düşüncenin dili geliştirdiği, insan kendi kendine düşünürken dahi dili kullandığı, dilin kültürü, kültürün toplumu geliştirdiği, dilin düşünce ve bilincin doğrudan yansıması ve gerçekliği olduğu** evrensel boyutta kabul edilen doğrular olduğu görülmektedir. Bir toplumda bilim ve teknolojinin gelişebilmesi de ancak bunların o toplumun dili ve kültürü içinde kavramlaşarak yerleşmesi ve belli bir içerik kazanmasıyla mümkün olmaktadır. Görülmektedir ki insanın düşünce yetisi ve düzeyi dilinin zenginliği ile doğru orantılı olmaktadır. Örneğin yaşamını beş yüz- altı yüz kelimeyle sürdüren bir kişinin düşünce kapasitesi de bu kadardır. İnsanların dilinde para, köşe dönme vb. gibi bireyciliği öne çıkaran değer yargıları kavramlaşmış ise bu kimselerin demokrasi, insan hakları, dürüst davranışlar konusunda düşünce üretmesi de olanaklı değildir.

Bu açıdan Türkiye'ye baktığımızda dilin bozulduğunu, özellikle de dili bozma yönünde yoğun çaba harcandığını görmekteyiz (Değerlendirmelerimiz dil şovenizmi dışında ve her dil için geçerli bulunmaktadır). Ne olduğu belli olmayan, yabancı dillerin bolca karıştırıldığı, jargon bir dil kullanılmaktadır. İnsanlarımız, bu modanın etkisi altında, anlamını pek de anlamadığı kelime ve terimleri rastgele kullanılmaktadırlar. Bu jargon dil içerisinde düşünceler bulanıklaşmakta, düşünce yetisindeki bu gerileme düşüncüyü ifade etme yasağına en büyük desteği sağlamaktadır. 12 Eylül cuntası, toplumsal olay ve olguların kolayca anlaşılmasını sağlayan dile yerleşip benimsenmiş birçok sözcüğü "sol terminoloji" olarak değerlendirip yasaklamış, bilinçli olarak toplumu geriletmeye dilden başlamıştır. Yabancı dilde eğitimin en büyük sakıncalarından biri de budur. Kendi dilini ve eğitim gördüğü yabancı dili tam kavrayamayan, her iki dili de yarım yamalak konuşan bir kimsenin düşünce yetisi de yarım yamalak olmaktadır. Bu yüzden çoğu zaman kişi ve kurumlar arasındaki diyalog Karagöz ile Hacivat arasındaki anlaşılmamaya dayanan komik söyleşiye dönmektedir.

Emperyalist devletlerin diğer dilleri baskıları altına almalarının temel nedeni de budur. Kültür emperyalizmi olarak tanımlanan şey de emperyalist devletlerin kendi dil ve kültür kodlarını başka dil ve kültürler içine yerleştirerek düşünceleri, bilinci, değer yargılarını saptırarak toplulukları kendi değerlerine yabancılaştırmak ve güdülmelerini kolaylaştırmaktır.

Bu nedenlerle; eleştirel düşüncenin gelişmesi, yerleşik toplumsal bilincin kırılması örgütçe savunulan değerlerin vb gelişmelerin sağlanması için, **dilin anlaşılır düzeyde yalın, duru ve zengin olması** amaçlanmalıdır.

Din

Din, toplum üzerinde en etkili kurum veya kendine has değerler bütünüdür. Din yerleştirmek istediği inancın kural ve değer yargılarını birer değişmez hüküm olarak ahlâk alanı üzerine oturtur. Genel kamı olarak din, ahlâkla özdeşleştirilmektedir. Ülkemizde de ahlâk din içine yerleştirilmiş ve **din ve ahlâk** bütünleştirilmiştir. Gerçekte ise din ve ahlâk, aralarındaki ilişkiye rağmen, özdeş değildirlir. Ahlâk kuralları dinamiktir, tarihi ve toplumsal olarak değişebilen değer yargılarıdır. Buna karşın din durağandır, toplumlara ilahi kudret tarafından bildirilen kurallar bütünüdür. Bu nedenle değişmez olan dini akideler ahlâk anlayışına karşı çıkarlar. Dini inanç içerisinde yapılan eylemin doğru ve yanlışlığı Tanrı buyruğuna göre değerlendirilmektedir; iyi cennetle mükafatlandırılacak, kötü ise cehennemle cezalandırılacaktır.

Dini açıdan en geçerli eylem ibadettir, ibadet dışındaki eylemler fazla bir şey ifade etmemekte, pek çok eylem Tanrının affediciliğine sığınarak rahatça uygulamaya konabilmektedir.

Din eşitlikçi değil ayrımcıdır. Her ne kadar insanlığa nizam getirmek için bildirilmişse de, kendi anlayışı dışında kalanlar kafir olarak görülmekte fazla hak tanımamaktadır.

Prof. Dr. Yasin Ceylan din ve ahlâk konusunda şöyle demektedir:

“Din ve ahlâk ilişkisi konusunda belirtmek istediğimiz son bir husus da şudur: Ahlâksal eylemi etkileyen farklı kültürler ahlâkın dış kaynaklarıdır. Bu kaynak toplumdan topluma, kültürden kültüre değişir. Ancak insanın doğasına dayanan ahlâk, iç kaynaklıdır. Bu kaynak kültür ve ırk farkına bakılmaksızın, akıl sahibi olmaları sebebiyle tüm insanlarda aynıdır. İç kaynağın ilkeleri hiçbir kültürün ve dinin tekelinde değildir. Bu yüzdendir ki her toplumda erdemli davranış ve erdemli insan görmek mümkündür. Buna ‘doğal ahlâk’ diyebiliriz. Doğal ahlâkı geliştirmek için bir dine girmek veya metafizik bir inanç sistemine bağlanmak ve hatta Tanrının varlığına inanmak gerekmez. Çünkü ‘ her zaman doğru söyle’, ‘iyilik yap, kötülük yapma’ ‘ insanları araç olarak kullanma’ gibi ahlâksal ilkeler herhangi bir kültür veya dünya görüşünün özel olarak keşfettikleri kurallar değildir. Bunları bilmek için insan olmak yeter. Bunlar bağımsızdır. Karmaşık metafizik sistemlerin bünyesinde ortaya çıkmaz. Ancak bu sistemler içerisinde bir yere konur. Spekülatif akıl ile bir kuram olmaya aday olmayacak kadar sadedir ve insan olan herkesin ortak malıdır. Doğal ahlâkın ilkelerine sahip olma ve erdemlerine ulaşma imkanı, dindar dinsiz, teist ateist herkes için aynı seviyededir”.³⁵

Vicdan

İnsanın olay ve olgular karşısında sergilediği tutum ve davranışları, etik ve ahlâk anlayışı genellikle bir vicdan işi olarak görülmektedir. Kişinin vicdanına göre hareket etmesini, vicdan sahibi olunmasını, vicdanın sesine kulak verilmesini beklemek veya bu doğrultuda çağrıda bulunmak vicdana verilen değeri göstermektedir.

Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedi Sözlüğü’nde vicdanı şöyle tanımlıyor:

“Vicdan (bulunç), insanın görgü ve bilgileriyle kendini yargılama yetisi. İnsanda doğuştan var olmayan, insanın yaşadığı toplumsal koşullarda oluşan görgü ve bilgisinin sonucudur, bir bilinç olgusudur.”³⁶

Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nde vicdanı ‘törel bilinç’ olarak Türkçeleştiriyor ve Ahlâksal bilinç, iyi ve kötü üzerine bilinç olarak tanımlıyor. Yapılan uzun tanımlamalardan bazıları: “İnsanın ahlâk değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapma gücü. İnsanın kendi davranışlarının ahlâkça değerli olup olmadığı üzerine özel bilinç. Bu bilinç yapmayı ya da yapmamayı öğütleyerek, uyararak, suçlayarak, yargılayarak, onaylayarak, ve kınayarak kendine özgü bir biçimde yaşam ve eylemlerimize eşlik ediyor gibidir.- Toplumda kazanılır; insanın toplumsal benliği ile ilgilidir.”³⁷

İ. Kuçuradi vicdanı, kişinin benimsemeyi istediği, doğallıklarına inandığı genel değer yargılarından, bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu duyması olarak açıklamakta ve “Kişinin kendi eylemlerine değer biçmesini izleyen yaşantı ise, ‘vicdan’ denen bilinç olgusuyla karşılaştığımız “yer”dir. ‘Vicdan’ sorunu, sorumluluk sorunuyla ilgilidir; ne var ki buradaki sorumluluk, olan bir sorumluluk değil, duyulan belirli bir sorumluluktur: bir grup üyesi olarak kişinin, benimsemiş olması gerektiğini düşündüğü, doğallıklarına inandığı belirli değer yargılarından ve bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu duyması.”³⁸ demektedir.

İ. Kuçuradi daha sonra, sorumlu olmanın her zaman kendini sorumlu duymayı beraberinde getirmediği gibi, kendini sorumlu duymanın sorumlu olmayı da gerektirmeyebileceğini ifade ediyor. Kişinin vicdanının kendini gerçekliklerinden sorumlu duyduğu ilkelerin, kuralların niteliğine bağlı olacağı, dolayısıyla bunun etik ilişkiler açısından rastlantısal olabileceğini belirtiyor.

Örf ve Adet; Gelenek ve Görenek

“Ahlâkın içeriğini büyük ölçüde örf ve adetler oluşturur. Örf ve adetleri gelenek ve göreneklerle eş anlamlı tutarak, hepsini birden töre başlığı altında toplamak da mümkündür. Nitekim bir bilim olarak ahlâk, günümüzde **törebilim** adıyla anılmaktadır. Toplumsal normların önemli bir bölümü, hukuksal normların yani yasaların aksine, **genellikle meşru, yetkili ve kurumsallaşmış bir otorite tarafından yaratılmaz; kendiliklerinden ve aşama aşama oluşarak toplum yaşamında güç kazanır, sonra da toplumsal baskının sağladığı yaptırımlarla otoriteye kavuşurlar.** Toplumda uzun bir süre kullanılarak gelişmiş ve gelenekselleşmiş, yaygın ve güncel olarak uygulanan toplumsal normlar adet olarak tanımlanır. Daha üst bir düzeyde, güçlü değerler içeren normlara ise örf adı verilir. Örf ve adet arasında bir içerik ve nitelik farkından çok, bir düzey farkı bulunmaktadır.

Örf ve adetler, toplum, grup ve sınıflar arasında değişebildiği gibi, zaman içinde de önemli ölçüde farklılaşabilirler. Bir örf doğruladığı bir tutum veya davranışı bir süre sonra yadsıyabilir. Çağdaş toplumlarda, kişiler arasındaki ilişkilerin, kişisel niteliklerinden sıyrılıp anonimleşmesi, örf ve adetlerin etki ve önemini azaltmaktadır. Bireyde bu durumlarda, aidiyet veya referans grubunun normları ve kontrolü dışında tutum ve davranış oluşturabilmektedir. Bireyler örf ve adetlere genellikle kendiliklerinden uyarlar.

*Bu alandaki sapmalar, toplumca hatta bireyin bizzat kendisi tarafından engellenir. Başka bir deyişle, normun yaptırımını bizzat birey de uygulayabilir; bu durum normal olarak, bireyin normla bütünleşme, onu içselleştirme düzeyine bağlıdır. Bir örf veya adetin zorlayıcı ve bağlayıcı yaptırımlarla desteklenmesi halinde, hukuk kuralları oluşur.*³⁹

Ahlâk alanında örf, adet, gelenek ve görenekler büyük yer tutmasına karşın, aşılması kolay olmayan bazı önemli sakıncaları da taşımaktadırlar. Bu kapsamdaki değerlerin sorgulama süzgecinden geçirilip değişimleri kolay olmamaktadır. Otoriteye dayalı olarak yerleşmiş ve süregelen bazı alışkanlıkların töre sayılması, alışkanlıklarla törelerin karıştırılması gibi sorunlar yaşanmaktadır.

Medya

Kuramsal olarak yaklaşıldığında medya, toplumu en yaygın şekilde bilgilendiren kurumları işaret etmektedir. Halkı zamanında ve doğru bilgilendirmenin yaratacağı etki ve tepkinin gücü bilindiği için, bu gücü yaratmada çok önemli bir yere sahip olan medyaya 4. güç denmektedir.

Bu kanı ve beklentiler nedeniyle çoğu kez, ülke sorunları üzerinde dile getirilen gerçekleri kamuoyuna duyurmadığı, duyarsız kaldığı için medya sık sık eleştirilir. Bunun gibi sorunlarımızın çözümü yönünde baskı oluşturmak amacıyla görüş ve önerilerimizin medya aracılığıyla kamuoyuna yeterince duyuramadığımızdan yakınırız. Bunların hepsinde gerçek payı bulunmaktadır. Burada medyanın gerçek niteliğinin ne olduğu öne çıkmaktadır. Medyanın, elindeki gücü kötüye kullanmaması için basın ahlâk yasası çıkartılmıştır. Ayrıca ilkeli davranılacağı yönünde imza ile güvenceye alınmış ilkeleri ve kurumları bulunmaktadır.

Bütün bunlara karşın, küresel boyutta, medyanın neye hizmet ettiğini, bazı alıntılar, çok daha iyi tanımlayacaktır.

Son zamanlarda ismi ülkemizde de sık duyulan Noam Chomsky, “Dil ve Sorumluluk” adlı yapıtında şöyle diyor. “*Kapitalist bir toplumda kitle iletişim araçları kapitalist kurumlardır. Bu kuruluşların egemen ekonomik çıkarların ideolojisini yansıtması, çok büyük sürpriz olurdu*”.⁴⁰

Çalışmamızda görüşlerine çok sık başvurduğumuz ünlü düşünür C. W. Mills, “İktidar Seçkinleri” yapıtında şunları söylüyor. “*Kitlelerin, kitle haberleşme araçlarıyla yapılan bildirişim ve güdüleme yoluyla işgal edilmesinin yanı sıra, ani ve bilinçsiz şekilde tertiplenmiş gösterilerle de, istendiğinde, kitleler habersizce ve bilmedikleri yönlere itilip sürüklenmeye başlamıştır. Böylece, bu yolla da, insanlar toplumsallaşmadan alıkonularak, atomlara ayrılmış bir toplumda boyun eğmeye alıştırmış, bağımsız düşünebilme yeteneğinden yoksun bırakılmıştır*”.⁴¹

Önay Sözer, “Felsefenin ABC’si” adlı yapıtının, Evrensellik yerine Yuvarlaklık (globalleşme) başlıklı bölümünde şöyle diyor.

“Üçüncü dünya ülkelerine – bu arada Türkiye’ye de – batıda üretilen televizyon programları düşük fiyatlarla satılabilmekte, uydu yayınları dünyanın her yerinde izlenebilmekte, hükümetler high tech’in büyük

alıcıları olarak övünmektedir. Bunun karşılığı televizyon yayınları karşısında edilgen, kayıtsız kitlelerin oluşmasıdır. Politika televizyon programlarının ayrılmaz parçası olmuştur. Savaş, terörizm, politika, televizyon ekranlarında sunulmak üzere hazırlanmaktadır. Evrensel değerler kişisel ve ulusal özelliklerin, giderek ayrımların genel ilkeler altında uyumlaşmasını gerektirir. Örneğin sanatta ulusal olunmadan evrensel olunamaz vb. Oysa yuvarlaklaşma ayrımları ortadan kaldırmadan onları yaşamımızda etkisiz kılmaktadır. Asla yuvarlak değil, çok ince hesapların yuvarlak gösterdiği bir dünyada yaşıyoruz. Dünyadaki savaşların ve çevre felaketlerinin birbirine benzer görüntüleri karşısında kılızımız kıpırdamadan dakikalarca kalıyorsak, bu başka her şeyin de ilerde çekilebilir hale geleceğini kısaca yuvarlaklaşmaya bir son olmadığını gösteriyor. Olayların kendileri değil, olayların tehlikesiz hale getirilmiş görüntüleri”⁴²

Kısaca medya bugün toplum mühendisliği yapmakta, elindeki olanakları toplumsal yaşamın her alanında, yabancılaştırmayı daha da yaygınlaştırmakta kullanmaktadır.

Yabancılaşma

Genel bir tanımlamayla yabancılaşma, “bireyin toplumsal, kültürel ve doğal çevresi üzerindeki kontrolünün azalması olarak tarif edilmektedir.”⁴³

Prof. Dr. Özer Ozankaya da yabancılaşmayı şöyle tanımlıyor. “Belli tarihsel koşullarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin (emeğin, paranın, toplumsal ilişki sonuçlarının, insanın özelliklerinin ve yeteneklerinin) bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen ya da özlerinde olduklarından değişik biçimde kavranması.”⁴⁴

Yabancılaşan birey, sahip olduğu değerlerin bilincinde olmadan, onlara yabancı ve kendini bu değerlerin dışında görmektedir. Toplumsal koşullar, öne sürülüp dayatılan değerler ve bu değerlerin fetişleştirilmesi, baskı, kısıtlamalar, kitle iletişim araçları kanalıyla yaratılan ortam ve benzer etkenlerle düşünme süreçleri üzerinde kurulan hegemonya bireyi toplumsal ilişki ve etkinliklerden uzaklaştırarak onu yalnızlığa itmekte ve bir anlamda köleleştirmektedir.

Ülkemize baktığımızda bu yabancılaşmanın inanılmaz boyutlara ulaştığını görmekteyiz.

Yabancılaşma sadece bireyle sınırlı kalmamaktadır. Genel olarak; siyasetçi ve siyasi iktidarlar, kendini güç odağı olarak gören yapılanmalar, devlet, örgütler, yöneticiler akla gelebilecek tüm yapılanmalar ülkelerine, kurumlarına, ahlâki sorumluluklarına ve insani değerlere yabancılaşmışlardır. Bir süre önce içine sürüklenmek istendiğimiz savaş ve öne sürülen savaş gerekçeleri, insanlar üzerinde uygulanan baskı ve şiddet, güç gösterileri toplum olarak elden kaçırdığımız bağımsızlığın, kendi geleceğimizi özgür olarak kendi irademizle belirleyememenin yarattığı aşağılık kompleksini gizleme çabalarından başka bir anlam taşımamaktadır. Yabancılaşmanın anlamını C. W. Mills’in görüşleri daha iyi tanımlayacaktır. Kendine yabancılaşan toplumu, demokratik toplumun anti tezi olduğunu ileri sürmektedir. Düşünür, böylesi bir toplumda yaşayan insanın durumunu şöyle tanımlamaktadır.

*“Toplumunu rasyonalize etme eğiliminin bu zorunlu etkileri nedeniyle, birey ‘elinden geleni yapmakla yetinmekten başka bir çare bulamamaktadır. Umutlarını, emellerini ve çalışmalarını içinde bulunduğu ortama göre biçimlendirmekte, bu ortamdan kurtulmakta kullanabileceği hiçbir çıkış yolu bulamamakta; düpedüz, sonunda, kendisi bu koşullara bağlanmaktadır. Birey çalışma saatlerinin dışında kendisine bırakılan zamanı çeşitli oyunlarla, vakit geçirmekle, ‘ eğlenmekle’ geçirmektedir. Üstelik, harcanan bu zamanını nasıl harcayacağı da rasyonalize edilmiş bulunmaktadır. Üretiminden, çalışmasından yabancılaştığı gibi, tüketiminden ve gerçek anlamdaki boş zaman kullanımından da birey yabancılaşmış bulunmaktadır. Bireyin bu uyumlanması ve bunun bireyin küçük yaşam ortamı ve kendisi üzerindeki etkileri onun düşünme şansını, düşünme yeteneğini ve iradesini yitirmiş oluşundan dolayı ortaya çıkmakla da kalmamakta; bireyin bir özgür insan olarak edim ve eylemde bulunma şans ve yeteneğini de etkilemiş olmaktadır. Gerçekten de, bu duruma uyumlanmış bir birey özgürlüğün ve insan aklının nasıl bir değer ifade edebileceğinin bile bilincine varmaktan yoksun bırakılmış olmaktadır”.*⁴⁵

İnsan ilişkileri içinde etik ve ahlâki değer yargılarının yaşam bulması için özgürlük, özerklik kavramlarıyla amaç-araç ilişkilerinin de üzerinde durmak gerekmektedir. Çok sık kullanılan bu kavramları çoğunluğu düşünürlerin tanımlamasına dayalı olarak açıklamaya çalışacağız:

Özgürlük

Özgürlük insanlığın en çok değer yüklediği, uğruna ölümü göze aldığı bir kavramdır. Özgürlük, basit bir anlatımla, insanın başkasının vesayet ve baskısında kalmadan kendi iradesiyle karar verme olanağına sahip olmasıdır. Özgürlük bireysel bir ayrıcalık değil, toplumsal yaşam biçimidir. Bireyin özgürleşmesi toplumun özgürleşmesiyle ilgilidir ki bu da doğrudan sistemle ilgili bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanların özgürlük alanını sisteme egemen ideoloji belirlemektedir. Bu nedenle insanın özgürleşmesinin koşulu, sistemi bağlarından koparma sorunudur.

“Özgürlük, sadece, insanın dilediğini yapabilmesi olanağı olmadığı gibi, kişinin önündeki seçeneklerden birini seçebilme olanağı da değildir. Özgürlük her şeyden önce, gerçekleştirilebilirliği olan seçeneklerin ortaya konulması, üzerinde tartışılabilmesi- ve bundan sonradır ki, bir seçmede bulunma olanağıdır.

*“ özgürlük sorunu bunun da ardında insana ilişkin sorunların geleceğine dair kararların nasıl alınmakta ve kimin tarafından alınmakta olduğu sorunudur”.*⁴⁶

Irak’a düzenlenen saldırıda en fazla yıpratılan kavram özgürlük olmuştur. Özgürlüğün, bir yandan eylemle kazanılacak bir hak değil egemenin başışına bağlı bir şey olduğu, diğer taraftan yağmalamanın özgürlük olduğu öne sürülerek anarşiyle özdeşleştirilip insanlar üzerindeki moral değeri yıkılmak isteniyor.

Özerklik

Özerklik her ne kadar toplumun özgürlük düzeyi ile ilişkili ise de, ağırlıklı olarak, birey merkezli bir tutumdur. Aşağıda sunulan alıntıların kavrama yeterince açıklık kazandıracağına inanıyoruz.

“Özerk insan demek mutlaka özgür insan demek değildir. Sadece özgürlük potansiyeli taşıyan, toplumsal statüsünü daha doğuştan tayin eden, kast ve zümre ilişkilerinden kopmuş insan demektir.”⁴⁷

“Özerk insan başkalarının otoritesine bağımlı değildir. Otoriteye karşı ne boyun eğer ne de kolay aldanır, onu otoriteye göre davranmaya ya da inanmaya çağırana karşı haklı bir kuşku sergiler. Özerk insan hayatını biçimlendirirken kendi anlayış ve kararlarına güvenebilen kişidir. Başkalarının yol göstermesine ihtiyacı yoktur.”

“Bu kişi (özerk insan) kendisi için sağlıklı akıl yürütebilir, ama ne zaman kendi aklının yetersiz kaldığını bilir; varsayılan otoritenin getirdiği her öneriyi saflıkla inanmaz, kabul da etmez; kimin açıklamasının güvenilir kimin açıklamasının güvenilmez olduğunu yargılayabilecek güçtedir; ne zaman ve nasıl kuşku duyması gerektiğini bilir- pratik kuşku sanatında deneyim kazanmıştır.”⁴⁸

“Özerklik, kelimenin gerçek anlamında ‘kişinin kendi adı olması’ demektir; yani başkalarının çizdiği yolları sorgusuz sualsiz izlemek yerine, kişinin kendi deneyimi temelinde kendi adına konuşması demektir.”⁴⁹

Amaç – Araç İlişkisi

Amaç- Araç: Bu ilişkiler netliğe kavuşturulmamakla birlikte üzerinde yoğunlukla durulmaktadır. Konu üzerinde üç yaklaşımdan söz edebiliriz.

Bunlar: Bugün, sanırım, her toplumda Makyavelizm diye adlandırılan, amacın **her türlü aracı haklı kıldığı**; ikincisi Troçki’ in “**omlet yemek için yumurtaları kırmak gerekir**” yaklaşımı, üçüncüsü de Kant’ın katı ahlâkçı bir yaklaşımla “**hiçbir şekil amaç aracı haklı çıkarmaz**” kuramıdır.

“Amaç aracı haklı çıkarır mı? Kimileri bunun insanın hayatı boyunca karşısına çıkacak en önemli soru olduğunu söyler. Güçlü bir biçimde alışladığımız ya da mahkûm ettiğimiz bazı davranış biçimleri, bu soruya vereceğimiz yanıtlar temelinde doğru ya da yanlış olarak sınıflandırılırlar.”⁵⁰

Bu konuda çerçevesi çizilmiş görüş ve öneriler sunulamaz. Bununla birlikte üyenin **kirli araç** kullanmaması gerektiği yönünde önemli açılımlar getirilebilir. Amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda verilmesi gereken kararlar bazı haklılaştırma ve gerekçelerle etik ve ahlâk sınırları içinde yorumlamak doğru olabilir mi? Yahut bu tür davranışların ‘taktik’ gereği olarak algılanmaları beklenebilir mi?

Tutum ve davranışlarımızda, en azından, insan onurunu zedelememeye özen gösterme ilke olarak yaşama geçirmeye çalışılabilir. Ayrıca ilişkilerde kirli araç kullananlara karşı hoş görülme davranmama, (her zaman savunulup yaşama geçirilemeyen eleştiri – özeleştiri bunun bir parçasıdır) yaşama geçirilemez mi?

Değerler bölümünde de dile getirdiğimiz gibi, Irak’a yapılan saldırı burjuva ahlâkının bütün iki yüzlülüğünü gözler önüne sermektedir.

Amerika’nın Irak’a saldırısını dünya kamuoyuna özgürlük, barış, demokrasi getirmeyi amaçlayan bir hareket olarak tanıtmaya çalışması, insanlığı kitle imha silahlarının tehdidinden korumayı hedeflediğini açıklaması, amaç uğruna her türlü aracın kullanılmasının çarpıcı örnekleridir.

Toplumsal İlişki – Etik İlişki

Toplumsal ilişkiyi Ö. Ozankaya; “toplum üyelerinin ortaklaşa tinsel ve özdeksel etkinlikleri dolayısıyla aralarında oluşan bağlantuların tümü” olarak tanımlıyor.⁵¹

İ. Kuçuradi toplumsal ilişkilerin kişilerden bağımsız , ancak bir temel üzerinde kurulan bağımlı ilişkiler olduğunu, örneğin işçi - işveren, devlet – yurttaş, yönetici – yönetilen gibi toplumsal işlevleri belirten kavramlar olarak ortaya konan hukuk ilişkileri olduğunu söylemektedir. Etik ilişki konusunda da şu görüşleri dile getirmektedir.

“Toplumsal ilişkilerin yalnızca ilişkiler olarak var olma özelliğine karşılık, etik ilişkilerin özelliği, yaşanan gerçek ilişkiler olmaları, dolayısıyla diğer türden ilişkilerin temelinde bulunmaları ve ilişkide olanların da gerçek kişiler olmalarıdır. Bir etik ilişkiyi yaşayanlar, – kişiler- o ilişki gibi bağımsız olarak vardılar; toplumsal ilişkilerde olduğu gibi ilişkiden dolayı ortaya konan kavramlar değildir”... “Nitekim etik ilişkinin başka ana bir özelliği de, olaylar zinciri içinde kişilerce yaşanan bir değerler ve değerlilik-değersizlik ilişkisi olması ve kişi eylemleriyle verilmesidir. Bu eylemlerdir kişilerin değer dünyalarını yeşerten ya da kurutan.”⁵²

“Belli ahlâki sorumluluklar konusunda genel anlamda uzlaşmaya varamamış bir toplumda hiçbir kanun kaosu önleyemedi”.⁵³

John W. GARDNE

II. BÖLÜM

MESLEKİ DAVRANIŞ İLKELERİ

Mühendis ve Mimar Örgütlerine Genel Yaklaşım

Etik çerçevede oluşturulan ilke ve kuralların, hukuk kurallarından farklı olarak, toplumsal tepkilerle oluştuğunu, bunun da üretim ve üleşim ilişkilerine bağılı olarak geliştiğini belirtmiş idik.

Mühendislik her ne kadar sanayi devrimiyle birlikte değeri yükseldi ise de, ortaya çıkışı insanoğlunun temel gereksinmelerini daha kolay karşılama ve yaşam koşullarını geliştirme uğraşına dayanmaktadır. Sanayi devrimiyle mühendislik ve mimarlık ileri derece işlevselleşmiş ve kurumsal bir yapıya kavuşturmuştur. Bugün mühendis mimarlar, ilişkileri üretim ilişkilerine dayalı olarak, toplumsal yapıda farklı sınıfların her birinde yer alan önemli bir kesimi oluşturmaktadırlar. Mühendis ve mimarların, temel gereksinmelerinin karşılanması, toplumsal gönence erişme yönünde üretim sürecine, bilim ve teknolojik gelişmelere yaptıkları katkılar, onlara, haklı olarak, saygınlık ve onur kazandırmıştır. Mesleki davranış ilkelerini oluşturma istemlerinin arkasındaki itici güçlerden biri de, kazanılan bu saygınlık ve onurun, dolayısıyla mesleklerinin değeri kaybına uğramasını önlemeye dayanmaktadır.

Alınan ve alınacak kararların boğulmadan yaşama geçmesi için iki yönlü çaba gerekmektedir. Bunlardan birincisi içe dönük, ikincisi ise dışa dönük eylemliliklerdir.

İçe dönük olarak, bir taraftan mesleki davranış ilkelerini içselleştirilip benimsenmesine çaba harcanırken, diğer taraftan dıştan gelebilecek baskıların yozlaştırıcı etkilerinin örgütte yansıma bulmasına karşı mücadele etmektir.

Dışa dönük çabalar çevrenin yozlaşmış ve yozlaştırıcı yapısına karşı mücadeleyi gerektirmektedir.

Konuya daha da açıklık kazandırmak için, mühendis ve mimarların ve örgütlerinin dünyada nasıl değerlendirildiğine biraz daha yakından bakmak gerekmektedir. Dünyada meslek örgütleri profesyoneller olarak isimlendirilmektedir (Türkçe’de tam karşılığı bulunmadığı için aynı terim kullanılmaktadır). Önemli bir toplumsal işleve sahip olan bu kesimler dikkatleri üzerinde çekmektedirler. Profesyonellerin toplumsal-sınıfsal konumları, ekonomik, sosyal, kültürel rolleri değişik dünya görüşüne sahip bilim insanlarıncı incelenmektedir. Dünyadaki bu inceleme ve araştırmalar Türkiye’ye de yansımaktadır. Bu çalışmaların ikisi de TMMOB’ye aittir.

Konu üzerinde çalışanlardan biri olan Zafer Cirhinlioğlu, “Türkiye’de Hukuk Mesleği” adlı yapıtında profesyonel meslek ve üyeleri üzerine, kapitalist ve Marksist bakış açılarından, yapılan değerlendirmeleri aktarmaktadır.

Yazar, bir mesleğin profesyonel meslek sayılabilmesi için şu bilgiyi aktarmaktadır. *“Bir çok araştırmacı, herhangi bir mesleğin profesyonel meslek olabilmesi için bazı temel özelliklerin yerine gelmesi gerektiğinde ısrar etmişlerdir. Bu özelliklerin birincisi özel bir bilgiye sahip olma, ikincisi meslek üyelerinin bir örgüt etrafında toplanmaları, üçüncüsü ise bu örgütlerin devlet karşısında özerk bir toplumsal konum elde etmiş olmalarıdır. Diğer bir deyişle, profesyonel meslek üyeleri, bir örgüt etrafında toplanmış uzman kişiler olmalıdır”*.⁵⁴

Yazar bu örgütlerin toplumsal sorunlara üretecekleri çözümlerin, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önem taşıdığı görüşünün altını çiziyor ve dünyadaki yaklaşımları ise iki görüş ekseninde değerlendiriyor.

Kapitalist, pazar ilişkileri içerisinde konuyu işleyen düşünürlere göre profesyoneller toplumsal düzeni dengeye kavuşturacak özelliklere sahiptirler, profesyonel grupların toplumsal istikrarın kurulup devam ettirilmesinde önemli rolleri olması gerektiği vurgulanmaktadır.⁵⁵

Marksist doğrultuda konuyu ele alan düşünürlerin görüşlerini şöyle özetlemektedir, *“Kısaca özetlenecek olursa, kapitalist toplumlarda profesyonel mesleklerin gelişme sürecinde bir bunalımla yüz yüze geldikleri noktada birleştiler. Dolayısıyla profesyonellerin aslında profesyonelleşemediklerini, hakim ideolojiye hizmet eder duruma geldiklerini iddia ettiler. Buna benzer bir noktayı proleterleşme kuramcıları da benimsedi...Profesyoneller artık sıradan teknisyenler durumundadırlar. İşin amacı ve kapsamı profesyonellerce değil yöneticilerce belirlenmektedir. Bu sürecin sonucunda profesyoneller bürokrasi içerisinde sindirilmiş, özerkliklerini kaybetmişlerdir”*.⁵⁶

Ali Artun’ un “Fordizm ve Mühendisin Dönüşümü” ve A. H.Köse- A. Öncü’nün “Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik” adlı TMMOB yayınları ile Toplum ve Bilim dergisinin 2000 yıl yaz sayısında konu, değişen üretim koşullarında ve emek süreçlerinde mühendis ve mimarların yeri, rolü ve sınıfsal konum değerlendirmeleri, değişik yazarlarca işlenmiştir.

Bu yapıtlarda görüş birliğinde aktarılan konu; **bilginin metalaştığı, mühendislerin bilgi tekellerinin kırıldığı, gelişen teknoloji, küreselleşme, esnek üretim, istihdam taleplerinin azalması ve daha pek çok nedenle sürecin mühendisler aleyhine döndüğüdür.**

Şu alıntı iki farklı bakış açısında mühendisin konumunu yansıtmaktadır. *“Taylor’un mühendisi, kapitalizmin iki temel sınıf konumu arasında kalan mühendislere, çıkarlarının kapitalistlerin çıkarlarıyla uyumlu olduğu çağrısını yaparken, Veblen’ in mühendisi, bu çağrının tam karşısında bir seslenişle, onlara, iş adamlarının sanayi toplumu üzerindeki egemenliklerine son vermek üzere tüm çalışanlarla ittifaka yönelmeleri gerektiği çağrısını yapmaktadır”*.⁵⁷

Meiksins ve Smith “Teknik Emeğin Üretimi Ve Örgütlenmesi” adlı araştırmalarında, mühendislerin örgütlenmelerine esas alınabilecek dört değişik modelin ortaya konabileceği ileri sürmektedirler. Bu modeller ülkelerde kesin yapılanmayı değil, genelde, mühendislik pratiğini etkileyen hakim anlayışı tanımlamaktadırlar.⁵⁸

Bunlar:

Zanaat Örgütlenmesi (İngiltere modeli)

“Bu modelde, mühendislerin büyük bir çoğunluğunun, üretimde çalışanlar arasında yer aldıkları ve grup içerisinde en üst katmanı oluşturdukları gözlenmektedir. Genel olarak teknik iş gücü bu mantığa göre örgütlenmekte ve bu topluluğun üretimi, geleneksel yöntemlere benzer şekilde geręekleşmektedir”...“Bu modelde “mühendis” diploma sahibi olmak için değil, yorucu ve uzun bir çalışma deneyimi sonunda “mühendisliği” pratik olarak öğrendiği için bu kimliği taşıyan olarak algılanmaktadır”.

Bu modelde ekonomik çıkarların korunup geliştirilmesi için meslek sendikaları tarzında örgütlenilmektedir.

Yönetmel Örgütlenme (ABD modeli)

“Bu modelde teknik iş, yönetim işlevinin bir öğesi olarak görülür. Burada, zanaat örgütlenmesinden farklı olarak, üretim süreçlerinde yer alan rutin teknik işler düşük eğitimli teknisyenlere bırakılmış, mühendisler ise yöneticiler grubuna dahil edilmiştir. Bir başka deyişle mühendislik, başlı başına bir yönetmel uzmanlık alanı olarak kabul edilmiştir. Bu modelde mühendis kimliği çoğunlukla üniversite eğitimi sonucunda kazanılır... Diploma ve dereceler, mühendisleri sadece diğer çalışanlardan değil kendi içlerinde de ayırır”. Bu modelde mühendisler sınırlı yaptırıma sahip olan mühendislik örgütlerine kaydolarak kendilerini işçilerden ayırma eğilimindedirler.

Zümre veya Devlet Örgütlenmesi (Fransa modeli)

Bu modelde mühendisler kendilerini hem yöneticilerden hem de üretimin içinde yer alan çalışanlardan ayrı bir grup olarak görülmektedir. Modelin ortaya çıkışı, işletmelerin orta kademelerinde bir hiyerarşinin oluşmasına bağlıdır. Bu hiyerarşinin en üst katında, kendilerini yöneticilerden bağımsız gören, ayrıcalıklı üniversitelerden mezun olanlar oluşturmaktadır. Burada mühendis olmanın ön koşulu; *“onlara göre (mühendislere) mühendis elit (seçkin) bir mühendislik fakültesinden mezun olmuş, teknik meslek sahibi bir profesyoneldir. Bir başka deyişle, seçkin olmayan mühendislik fakültelerinden mezun olanlar her ne kadar mühendis olsalar da “profesyonel mühendisler” tarafından mühendis olarak görülmezler”.*

Bu gruplaşmada; birinci grupta yer alan mühendisler (seçkin fakülte mezunları) profesyonel mühendislik örgütü içinde yer alırken, ikinci gruptakiler, meslek ve işçi sendikaları içinde örgütlenmektedirler.

şirket Merkezli veya Korporatist Örgütlenme (Japonya modeli)

Bu modelde mesleki aidiyetten çok şirket aidiyeti ön plana alınmaktadır. “Mühendislerin şirket merkezli kariyerleri, bir dizi kurumsallaşmış evreden oluşmaktadır. Kariyerlerinin başında mühendisler, rutin olarak üretim alanında görevlendirilip, işçilerle birlikte çalışmaya ve üretkenlikle ilgili problemleri doğrudan gözleyip, bunlar hakkında geliştirilen çözümlere katkıda bulunmaya sevk edilmektedirler”⁵⁹ Zamanla bu mühendisler, birikimlerini değerlendirmek üzere, yönetim alanına kaydırılmaktadırlar. Bu modelde mesleki dayanışma mümkün olmamaktadır. “Bu nedenle mühendisler kendi meslek örgütlenmelerinde değil, şirketlerin bir uzantısı şeklinde faaliyet gösteren ve bir çok farklı meslekten çalışmanı temsil eden sendikal örgütlenmelerde yer almaktadırlar”.⁶⁰

Görülmektedir ki ne TMMOB bu modellere uymakta, ne de Türkiye'nin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, yönetsel vb. yapılanmaları bu ülkelere uymaktadır. Bu ülkelerdeki mühendislerin, ülkelerindeki egemen ideoloji ve uygulamalara karşı tutumları, uyum veya çelişkileri konusunda ayrıntılı bilgi sahibi olunmamakla birlikte, ulusal gelirden aldıkları yahut bölüşümden kendilerine düşen pay, yaşam düzeyleri, genelde, her halde Türkiye'deki emsalleri ile kıyaslanamayacak oranda iyidir. Türkiye'de ise mühendis ve mimarların, çoğunlukla, yanlış bilinç olarak tanımlanabilecek şekilde, sisteme muhalefetleri yoksa da, sistemin kendilerine verdiği statüye ve ekonomik paya karşı ciddi muhalefetleri bulunmaktadır. Bu nedenle, TMMOB'nin kendini tanımlaması, toplumsal konumu ve geleceğe yönelik olarak, bu modellerle bağdaşır nitelikte olmayacaktır. Ayrıca TMMOB'nin belirleyeceği davranış ilkeleri, bugüne kadar altı defalarca çizilen, kimlik ve toplumsal konumuyla çelişik olsa da, kazandığı saygınlığı geliştirerek koruma ve gelecek kuşaklara temel kültürel bir belge olarak aktarmaya yönelik olmak zorundadır.

Mesleki Davranış İlkeleri, Meslek Etiği, Meslektaş Ahlâkı

Konuya genelde yaklaştığımız zaman, son on yıl içinde mesleki davranış ilkeleri hazırlama çalışmalarının ya da var olan ilkelerin sorgulanması pek çok örgütün gündeminde olduğunu görmekteyiz. Bu da sistemin yarattığı sorunlara, değer kayıplarına, her alanı kaplayan yozlaşmalara karşı tepkinin boyutlarının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Konunun güncelleşmesi üzerine, meslek etikleriyle ilgili sorunları tartışmak amacıyla Türkiye Felsefe Kurumu 1996 yılında bir seminer düzenlemiştir. Seminerde sunulan bildirileri 2000 yılında, “Etik ve Meslek Etikleri” adı altında kitaplaştıran Harun Tepe, kitabın giriş bölümünde; Yüzyılın son çeyreğinde etik sözcüğünün daha sık kullanıldığını, çağımızda yaşanan, sıkça karşılaşılan kimi belirtilerin kavramın 21. yy. da da sıkça kullanılacağına işaret ettikten sonra geleceğe yönelik şu görüşlere yer veriyor.

“Yine de her şeyin beklentilerin tam tersine bir gelişme göstermesi, gelecek yüzyılda etik değerlere bugünkünü de aratacak derecede yüz çevrilmesi olasılığı da yok değil. Böyle bir olasılığın gerçekleşmesinin doğuracağı sorunların, bugün yaşanan etik sorunlardan daha derin ve kapsamlı olacağı da muhakkak. Yapabilme gücü arttıkça, hem bu gücün kullanımından doğabilecek etik sorunların, hem de bu sorunlardan etkilenebilecek insanların sayısının artacağını, en azından artabileceğini söylemek kehanet olmasa gerek.

*Çağımızda teknolojinin eriştiği düzey, sağladığı çeşitli yaşam kolaylıkları yanında, insanlığın ve tüm canlıların geleceğine ilişkin kaygıların da nedeni oluyor”.*⁶¹

Yazar daha sonra meslek etikleri sayısının hızla arttığını, aslında bu çalışmaların etik olarak adlandırılmalarının pek de uygun olmadığını, bunların meslek ilkeleri olduğunu belirttikten sonra şu görüşe yer veriyor.

*“Bu nedenle kişi-kişi ilişkisinde ya da kişinin bir insan durumuyla ilişkisinde yaşanan etik sorunların, meslekten mesleğe tümüyle değişmesinin söz konusu olamayacağı, bu sorunların - ama tek tek yaşanan durumların değil!- bir çok durumda benzerlik taşıyacağı, taşıdığı da açıktır”.*⁶²

Aynı Sempozyumda, konuları değerlendiren, İ. Kuçuradi, üzerinde konuştuğu her bölümün sonunda, şu soruyu yönetiyor, daha doğru bir ifadeyle her seferinde sorunun altını bir kez daha çiziyor: *“Doğa bilimcilerinin ve tıp doktorlarının araştırmalarını yaparken ve mesleklerini icra ederken karşılaştıkları etik sorunlar, insan etkinliklerinin diğer alanlarında ve genel olarak yaşamda karşılaşılan etik-değer sorunlarından – tekliklerinde farklıdır ama – tür olarak da farklı sorunlar mıdır? Yoksa bu sorunlar, bu sorunlarla ussal olarak doğrulanabilir bir biçimde ve belirli bir durumda kişinin ne yapması gerektiğine karar vermek için, ilgili bilimsel disiplinin bilgisini de gerektiren aynı türden etik sorunlar mıdır?”*⁶³

Dar ya da geniş kapsamıyla, hangi çevre ya da çerçevede alırsak alalım sürecin ağırlaşarak devam edeceği açıkça görülmektedir.

Mesleki davranış ilkeleri her ne kadar örgütlerin kendi uğraş alanlarına dönük bir uygulama gibi görünse de, örgütlü yapıların örgütsel – mesleki – toplumsal pratik, bilgi ve birikimlerine dayalı olarak getirdikleri norm veya kurallar, toplumsal – bireysel ilişkiler çerçevesinde ve diyalektik olarak etik ve ahlâki değerlerin toplumsallaşmasını hedeflemiş olmaktadır. (Bir soru işareti olarak, yapılan çalışmaların toplumun tepkisini çeken değer yüklemelerini örtecek bir paravan olarak kullanılma olasılığı hesaba katılmadan?)

Bu yönü ile mesleki davranış ilkelerini yaşama geçirme çabası içinde olanlar, ister istemez, sistemle, sistemin egemenleri ve çıkarı sisteme bağlı olanların yoğun baskı ve tepkisiyle karşılaşacaklardır. Bu da uzun dönemde, daha doğrusu süreç içerisinde, aynı hedefe yönelen örgütler arasındaki diyalogun artmasını ve ortak mücadelenin etkin olarak yükselebileceği umudunu beslemektedir.

Bu umudu besleyen başka bir olgu da, yürüyen bu süreçte insanların, toplumsal gelişmeler karşısında yüzlerini, seyirci konumundan müdahaleci konuma, çevirmeye başlamış olmalarıdır.

TMMOB Mesleki Davranış İlkeleri

TMMOB’da konu üzerinde beş yılı aşkın bir süreden beri çalışılmakta, kurultaylar süreciyle görüşlerini netleştirmeye çalışılmaktadır. Konu örgüt bünyesinde ilgiyle karşılanmış ve “Mesleki Davranış İlkeleri”nin bir an önce uygulamaya konması beklenilir olmuştur. Bu ilke ya da kuralların uygulamaya konulmasıyla bir çok olumsuzluğun ortadan kalkacağı ya da en aza ineceği beklentisi düşüncelerde umut ışığına dönüşmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi konu üzerinde yürüyen tartışmalar içinde meslek alanlarıyla

birlikte toplumsal olaylar dolayısıyla toplumsal yaşam da sorgulanmaktadır. Bu yönüyle **tartışma sürecinin** üyelerin toplumsallaşma düzeyine, dolayısıyla **örgütün eylemliliğine** yapacağı katkı, kuralların uygulanmasının yapacağı katkıdan, daha fazla olacağı benzetilmektedir. Bu umutların kırılmadan sürebilmesi için konunun, yanlış anlam ve kavramlaştırılmadan arındırıp, bilimsel taban üzerinde sağlıklı ve soğukkanlı değerlendirmesinde yatmaktadır. Zaten konulara bilimsel yaklaşılması ve bilimin ışığında değerlendirilmesi TMMOB'un temel ilkelerinden biridir.

Mesleki davranış ilkeleri ya da kuralları doğrudan insanların toplumsal ve bireysel ilişkileri üzerine oturmakta dolayısıyla insanı konu aldığı için, pek çok bağımsız değişkenin etkisine açık bulunmaktadır. Bu nedenle de konuyu mevcut sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, hukuki vb. yapılardan, kısaca yürürlükteki sistemden bağımsız olarak ele almak olanaklı değildir. Sistemin norm ve değerleri mesleki davranış ilkeleriyle kimi yerde kesişecek, kimi zaman da çelişecektir.

Böyle bir durumda asıl sorun, hukukun ana ilkelerini ve temel insan haklarını yok sayan sistemin dayattığı normlara ve baskıya karşı, insanlığın evrensel değerlerini savunuların iradeleriyle ortaya koydukları dayanışma ve direncin geliştirilerek, aşamalar halinde sürdürülmesidir.

C. W. Mills bu konuyu şöyle belirtmektedir. *“İnsanlar tarih yapımını kendilerine düşen bir iş saymazlarsa, tarih yapımını kendi ellerinde tutan diğer kimselerin gitgide daha basit bir aracı; tarih yapımının bir nesnesi durumuna düşeceklerdir.”*

Mesleki davranış ilkelerinin özü, mesleğin sağladığı bilgi ve olanakların insanlık yararına karşı kullanılmasını önlemektir. Bu ilkelerin temel amacı, Mühendislik Mimarlık Kurultayı belgelerinde, toplumun güvenliğini, sağlığını, refahını ve doğanın dengesini koruyacak bir anlayışın mühendis ve mimarlarca temel ilke olarak benimsenip içselleştirilmesi **olarak ifade edilmektedir**. Bu da insanın özne kılınması, insani değerlerin anlamlı bulunması ve bunların bilincine varılması ve giderek toplumsal değerlere dönüşmesidir. Böyle bir değerler sisteminin yerleşmesinin temelinde ise, insanın tutum ve davranışlarını yönlendiren, etik ilişkiler yatmaktadır.

Mesleki davranış ilkeleri, insanlararası ilişkilerin kapsamından ayrı, onlardan bağımsız ve İ. Kuçuradi' nin altını defalarca çizdiği gibi, mesleğe has ilkeler değildir. Meslek sahibi bir kimse toplumun bir üyesidir, toplumsal kimliklerinin yanında uğraş alanı belirlenmiş bir çok kimliğe daha sahiptir. Bu kimlik, ona sahip olduğu bilgi nedeniyle bir sorumluluk, hak olarak da bir statü vermektedir. Bu statü ve sorumluluk gereği o eğitilmiş bir insan, insani değerlerin bilincinde biri olarak, sahip olduğu bilgi, birikim ve pratiklerini uygulama alanında, toplumsal çıkarlara karşı düşecek şekilde, bireysel çıkar amacıyla kullanmamaya özen göstermelidir. Böylesi davranış ve tutum sahibi olmak **erdemli** bir davranış olarak adlandırılmakla birlikte, özünde insanın kendine dönmesi, kendi varlığını ve geleceğini güvence altına alma bilincine sahip olmasıdır. Bu insanın, insanlığa, tarihe ve toplumuna karşı etik ve ahlâki sorumluluğudur.

Olay ve olgulara mesleki açıdan bakmanın ötesinde yaşamı kapsayacak şekilde toplumsal açıdan yaklaşmak gerekmektedir. Çok sık olarak mühendisçe düşünebilmekten söz ediyoruz. Düşüncenin mesleğe has bilgi,

birikim, deneyim vb. pratiklerle zenginleştirilmesi ne kadar olumlu ise de olay ve olguları sadece mesleki bakış açısıyla değerlendirip düşünmeye sınır koyma ve daralmasına neden olma sakıncasını da beraberinde getirmektedir.

Mesleki davranış ilkeleri her ne kadar norm şeklinde sıralansa da, bunlar yasa gibi zora dayalı uygulanacak nitelikte normlar olmayıp, içerik, anlam, uygulama yöntemi olarak kişinin tutum davranış ve eylemlerine kılavuzluk edecek etik değerlerdir. Bu değerlerin yerleşmesinde sorumluluk üyeden çok örgütün seçilmiş organlarına, özellikle de yönetim kurulları üzerinde bulunmaktadır.

Mesleki davranış ilkeleri tartışmalarında ortaya çıkan bir beklenti de, bu ilke ya da kuralların cezai bir yaptırım gibi uygulanacağıdır. Bu kapsamda sık sık, kusurlu olan kaç kişi ihraç edildi veya neden ihraç edilemedi gibi sorular sorulmaktadır.

Bunun için; mesleki davranış ilkelerinin ceza niteliği taşıyan normlar olmadığı kabul edilmelidir.

Bu kuralların ceza normu gibi kullanılmak istendiğinde yürürlükteki ceza yasalarıyla karşı karşıya gelinebileceği, bu yönde alınan kararların üst yargı organları tarafından bozularak cezalandırılmak istenen kişilerin aklanarak moral bulacağı, bu konularda en büyük yaptırımın, meslektaşlardan ve çevreden gelecek olan toplumsal tepki olacağı bilinerek, meslek içinde veya toplumda tepki verme yeteneğinin geliştirilmeye çalışılması, amaca uygun olacaktır.

Cezasız kaldığından dolayı önlemeyen işler var ise bunlar disiplin yönetmeliği ile çözümlenmelidir.

Mesleki davranış kurallarını kategorilere ayırarak değerlendirmenin sakıncalar yaratacağı kanısındayız. Öncelikle böylesi bir sınıflandırma ne kadar bilimsel olabilir? Örneğin mesleğe ve meslektaşına ya da çevreye karşı sorumluluk toplumsal sorumluluğun dışında bir olgu mudur?

Bu kategorilerin dışında kalan alanlarda bir mühendisin tutum ve davranışının önem ve anlamı yok mudur? Yaşam ilkelik davranılacak ve ilkeye gerek olmayan alanlar diye bir bölümlenme yapılabilir mi?

Eğitimin temel amacı insan değerini geliştirmektir. Eğitilmiş bir insanın yaşamın her alanında örnek davranışlarda bulunması onun başta gelen görevidir.

Kategorize etmenin başka bir sakıncası da insanla doğayı birbirinden ayrı değerlendirmektir. İnsan doğayı veya çevreyi kendi dışında, kendinden bağımsız varlıklar olarak kabul ederse bunları korumayı da kendi isteğine bağlı bir olgu olarak değerlendirebilecektir. Zaten bu günkü büyük tahribatın temelinde yatan önemli nedenlerden biri de bu anlayışta yatmaktadır. Oysa kendisinin doğanın bir parçası olduğu bilincine varan bir kimse olay ve olgulara doğru açılardan bakmayı da yakalayacaktır.

TMMOB bünyesinde, her meslek disiplini için ayrı davranış ilkeleri arayışı bilimsel değil duygusal ve şekilci bir tutum olacaktır (Bu meslek disiplinlerinin konu üzerinde çalışmalarını yadsıma anlamı taşımamaktadır). TMMOB için tek “Mesleki Davranış İlkeleri” yeterli olacaktır.

Mesleki davranış ilkeleri, genelde çok fazla maddeye dağıtılmadan, az ve kapsayıcı olarak ifade edilmelidir. Bundan sonra ilkelerin yaşama geçmesi için;

1. Örgütün,
2. Yöneticilerin ve seçilmiş organların,
3. Üyelerin,

sorumluluk veya yükümlülükleri belirtilmelidir.

Bu ilkeler yasalar gibi bilgi ve kültür düzeyi çok farklı bir yapıda insanlar arasında genel nizamı sağlamaya yönelik yaptırım normları değildir. Hedef kitlesi, üyelerarası kültür ve toplumsallaşma farklılıkları olmakla beraber, alt eğitim sınırı üniversite düzeyidir.

Bu nedenle davranış ilkeleri belirlenirken, her davranış ve tutumu içerecek kurallar listesi hazırlama arayışından kaçınılarak, genel tanımlamalarla yetinmelidir.

Mesleki davranış ilkelerinde, metinlerin ya da ilkelerin ifadesinde talep, emir, yaptırım, kesin söz verme veya yemin tarzı bir üsluptan sakınılmalıdır. Toplumda güvenilirliği azalmış, yıpranmış, değer kaybettirilmiş, söz verme, ant içme gibi, değerlere dayalı ifadeler daha başlangıçta, sistemin değersizleştirdiği kavramla özdeşleştirilip, güven duygusunun azalmasına neden olacaktır. Kimi zaman üniversite bitiminde veya diploma töreninde, kimi zaman odaya kayıt sırasında mühendislik yemini etme veya ettirme yönünde öne sürülen görüşler aynı şekilde güven duygusu yaratmaya yetmeyecektir. Parlamento yemin törenleri bunun en çarpıcı örneğidir. Parlamenterlerin saygınlığını artırmak, toplumda güven duygusu yaratmak için düzenlenen töreni, insanlar saatlerce, bir umut, TV kanallarında izliyor. Ama iki gün sonra “namusu ve şerefi üzerine ant içen” bazı saygın kişilerin (!) tutum ve davranışları, yeminin, usul ötesinde bir anlam ifade etmediğini kanıtlamaya yetiyor. Ant içme ancak bazı değerlerin “iade-i itibar” etmesinden yeniden değer kazanmasından sonra işlevsel bir konuma gelebilir ya da edilen yemine sahip çıkılacağı güvence altına alınabilir veya başka bir deyişle, yemin ve söz verme ancak bir anlam ve değer kazandıktan sonra mühendislik yemini de anlam kazanabilir. Bunlar yerine mühendis ve mimarların meslek anlayışlarını tanımlarken, insanın kararlılığını yansıtan güven uyandırıcı, inandırıcı, iradeyi ortaya koyan içerik ve üslupta bir kimlik sergilemesi çok daha etkili olacaktır.

Meslek İlkeleri

- Mühendis ve Mimarlar; sahip oldukları bilgi, birikim, deneyim ve her türlü mesleki toplumsal pratiklerini bilim ve teknoloji olanaklarını insanlığın yararına kullanmayı,
- Bilim ve teknolojinin insanlığın evrensel kazanımları ve temel insan hakları çerçevesinde toplumsal, doğal ve kültürel değerleri geliştirici yönde kullanmayı, bilim ve teknolojinin bu amaçlar dışında baskı ve sömürü aracı olarak kullanılmasına, insani değerler dışına itilmesine seyirci kalmamayı, bu tür girişimlere karşı koymayı,
- Sahip olduğu, ya da eline verilen yetkiyi, bu yetkinin yüklediği sorumlulukların bilincinde olarak eşitlikçi, adil, hukuka saygılı olarak toplum yararına kullanmayı,

- İnsanla doğa arasında bir ayırım yapmadan, kendinin de doğanın bir parçası olduğu, insanın ancak çevresiyle var olacağı, bu değerlere saygı gösterip korumanın kendi varlığı ve saygınlığını koruma olduğunun bilinci içerisinde görev yapmayı,
- Mesleki yetki, bilgi ve sorumluluklarıyla bağdaşmayacak işlerle uğraşmamayı, yetkiyle donatılmamış, yetki dışı sorumluluk yükleyen hiç bir görev veya mevki kabul etmemeyi,
- Emin olmadığı konularda yönlendirici nitelikte veya kararları etkileyecek türde akıl yürütme, karar verme yanlılığına düşmemeyi, bilmediği konuları da açık yüreklilikle söylemekten kaçınmamayı,
- Dil, din, ırk, cinsiyet, inanç, mezhep, coğrafi, bölgesel ve kültürel ayırımı yapmamayı, bu tür farklılıkları, çok kültürlü yapıyı toplumsal gelişme için itici bir güç ve zenginlik kaynağı olduğuna duyduğu inancı yaşamın her alanında tutum, davranış ve eylemlerinde yansıtmayı,

Mesleğinin, vazgeçilmez temel ilkesi sayar.

1- Örgütün Görev ve Sorumlulukları

Örgüt; sınıf, katman, grup benzeri yapılanmalarda ortaklaşa oluşturulan toplumsal gücü temsil etmektedir. Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisi'nde örgüt konusunda şu bilgiyi vermektedir. *“Nasıl hiçbir toplum tarihsel olarak belirli bir biçimde ve ölçüde örgütlenmeden gelişemezse, öylece hiçbir toplumsal sınıf da belirli bir örgüte kavuşmaksızın egemen olamaz”*

Kurumsallaşan toplumsal, siyasal, ideolojik yapılanmaların üye üzerinde oluşturdukları yalnızlık, güçsüzlük duygusunu yenme dayanışma, aidiyet ve güven duygularını geliştirme yönünde örgüt büyük bir güç ve işlevin de sahibidir.

Buna karşılık üye, yaşadığı ortamın maddi manevi baskısı altında özgürlük alanları adam akıllı sınırlandırılmış, sıkıştırılmış, yalnızlaştırılmış dolayısıyla özerkliğini yitirmiş durumdadır. Dar anlamıyla örgütsel yapıda, geniş anlamıyla toplumsal yapıda, ahlâki davranışların yerleşmesi üyenin bireysel, davranışlarından öte ciddi bir dayanışma ve ortak tavır almayı gerektirir. Bu nedenle mesleki davranış ilkelerinin yerleşmesi için üye örgüt dayanışmasının olması, üyenin çaresiz kaldığı durumlarda aradığı gücü örgütte bulması gerekmektedir.

Toplumsal yozlaşmanın ve mesleksi kirlenmenin en önemli etkenlerinin başında rüşvet, kayırma, ayrımcılık, nüfuz ticareti gibi üst yapı kurumlarının da içinde bulunduğu herkes tarafından bilinen, ahlâk dışı, kurumsallaşmış ilişkiler ağı bulunmaktadır.

Toplum gündeminin ilk sıralarını bu kirlenmelere karşı mücadele isteği almaktadır. Zaman zaman bu ilişkilerde meslek kuruluşları da suçlanmakta ve örgütler yolsuzluğa bulaşan üyelerine karşı önlem almadıkları için eleştirilmektedirler. Ünlü söz bataklık kurutulmadan sinekler tek tek yok edilemeyeceğini anlatır. Bu, yolsuzluklar konusunu çok iyi açıklayan bir deyimdir.

- Yolsuzluklara karşı üyesini sorgularken, yapılanların bedelini tam ödetmek için, bu tür olaylara kaynaklık eden nedenleri, kişi, kurum, kuruluşları, hiçbir ayrıcalık tanımadan, sorgulayıp kamuoyuna sergilemek,
- Sağlıklı bir çalışma ve yaşam ortamının sağlanması önündeki engellerin aşılması için, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, hukuki vb her alanda mücadele vermek,
- Örgüt Mesleki Davranış İlkelerini yerleştirmek için, çevrenin bozucu, yozlaştırıcı etkilerine, yanlış bilinçlendirmelere karşı, savunduğu değerlere sahip çıkarak üyeleri sürekli bilgilendirerek bilinç düzeyinin yükseltilmeye çalışmak,
- Meslek içi eğitimde üyelerin mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler yanında üyenin toplumsallaşma düzeyini geliştirecek sosyal – kültürel etkinliklere yaşama geçirmek,
- Egemen düşüncenin kendi çıkarları yönünde ortaya koyduğu, insanın tutum ve davranışları üzerinde doğrudan etkili olan, sistemin öne çıkardığı değerleri, verilmek istenen toplumsal bilinci, yaratılmak istenen ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel yapıyı, bunların dayandığı ideolojiyi, kimi gelenek, görenek diye tabulaştırılan alışkanlıkları sorgulayarak üyesini bilgilendirmek, yozlaşmanın bireysel davranışlara değil sisteme bağlı olduğunu gösterip sergileyerek üyenin yolunu aydınlatmak,
- Kurultay kararlarında, mesleki davranış ilkelerinin örgütün tüzük ve yönetmeliklerine yansıtmayı, bu kapsamda öncelikle yönetmeliklere karşı tutum ve tavırları önlemek,

Örgütün temel ilke ve hedefleridir.

2- Yönetici ve Seçilmiş Organların Görev ve Sorumlulukları

Yönetim kurulları soyut tüzel kişilik kavramının somutlaşan varlığı ve onu temsil yetkisine sahip en sorumlu organdır. Yönetim kurulları seçildiği dönem içinde örgütle özdeş tutulan bir organdır.

Yönetim Kurulu, Onur ve Denetim Kurulları; Genel Kurul'un mesleği temsil etme yetki ve onuruna yaraşır gördüğü kişileri seçerek oluşturduğu, yetkiyle donattığı kurullardır.

Genel kurullarından yetki almanın anlamı, belirli değerlere sahip olduğuna inanılan insanların, rastlantısal değil, bilerek bilinerek bir araya getirilip ilişkiye sokulmalarıdır.

Burada yaratılan ilişki, örgütün sahip olduğu ve temsil ettiği değerler üzerine kurulu, etik ve ahlâki sorumluluk gerektiren etik ilişkilerdir.

Bu nedenle;

- Kurulun hiçbir üyesi, kendine teslim edilen değerlerin dışına çıkmayı bir hak ya da sahip olduğu yetkileri kendi için ayrıcalık olarak görmez.
- Kendilerine verilen yetki ve onurun, gösterilen güvenin sorumluluğuna sahip olmakla, üyelere ve topluma karşı örnek oluşturacak tutum ve davranışlar sergilemekle yükümlüdürler.

- Yönetim kurulları eylem alanında, ortak aklın ve gücün temsilcisi olarak, yer alması gerektiğinin sorumluluğuna ve bilincine sahiptirler.
- Denetim dışı yetki kullanmanın kurumları yozlaştıracağı gerçeğinden hareketle TMMOB, kamu adına denetim yapmayı topluma karşı görevleri arasında saymaktadır. Bu doğrultuda örgütün demokratik denetim mekanizmalarının geliştirilmesinde de sorumluluk duyar,
- Örgütün seçilmiş organları, yönetim, onur ve denetleme kurulları yılda iki kez ortak toplantı yaparak, eleştiri ve özeleştiri yöntemiyle örgütün çalışmalarını, uygulamaları yönetmelikler ve etik ilkeler açısından değerlendirmeyi geleneğe dönüştürür.

Yetki devri sorumluluk devri anlamında kullanılamaz.

3- Üyenin Görev ve Sorumluluğu

- Mühendis ve Mimarlar, mesleki alan ve uygulamalarını da kapsamına alan yaşamın her alanında gerçekleşen ilişkilerinde insani ve etik değerlere saygılı davranmayı kişiliğinin vazgeçilmez ilkesi sayar.
- Sahip oldukları bilgi, birikim, deneyim, yetenek ve her türlü mesleki – toplumsal pratikleri toplumsal çıkarları lehine kullanmayı, karşı olarak bunları kişisel çıkarlara yardımcı olacak tutum ve davranışlardan kaçınmayı etik ve ahlâki bir görev kabul eder.
- Kendine, mesleğine, topluma karşı görevlerini yerine getirmek, saygınlığını korumak için bilgi ve yeteneklerini sürekli geliştirmeyi ilke kabul eder.
- Sömürüyü derinleştiren kültür emperyalizmine, yaratılan yapay sorunlara karşı mücadele vermeyi görev kabul eder.
- Mesleki başarı ve haklarının korunması için en önemli dayanışma aracının örgütlenme olduğunun bilincinde olarak örgütünü gelişmesine katkı koyar.
- Mühendis ve mimarlar genel vasıflarının nitelikli, dürüst, güvenilir, toplumcu ve akıllarını kullanan insanlar olduklarını ve bu vasıflarının kariyer ve siyasi tutumlarından önce geldiğini topluma kanıtlayıp kabul ettirmelidirler, Bu vasıflarını uygulamalarıyla kanıtlayan mühendis veya mimar siyasal olarak da güç kazanacağını ve örgütünün güçlenmesine bu yolla daha çok katkı koyacağını bilir ve bu bilinçle hareket eder.
- Mühendis ve mimarlar güvenilirliklerini korumak için, mesleğini iyi bilmeli, emin olmadığı konularda akıl yürütme, karar verme yanılığısına düşmemelidir; bilmediği konuları da açık yüreklilikle söylemekten kaçınmaz.

TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı'nda kabul edilen görüşler, karar haline geldiği için metine dahil edilmemiştir. Bununla beraber sunulan metin üzerindeki tartışmaların boyutları bu kararları da kapsayacak düzeyde genişletilmelidir. Böylesi bir ele alış konunun dinamik yapısına da uygun düşecektir.

İlkelerinden ve inandığı değerlerden ödün vermediği için, kiralık katillerce aramızdan alınan, Elektrik Mühendisi *HASAN BALIKÇI' nın ERDEMLİ KİŞİLİĞİNE SAYGILARIMIZLA...*

III. BÖLÜM

ETİK EĞİTİMİ ⁶⁴

GİRİŞ

Etik eğitiminin, eğitim sistemindeki yerini belirlemek için, öncelikle sisteme sürecin bütün aşamalarını kapsayan bütünsellikle bakmak gerekmektedir. Başka bir deyişle konulara bölük pörçük yaklaşmanın kazanımdan daha çok kargaşa yarattığı, yaşayarak tanık olduğumuz, olguları aşmayı hedeflememiz gerekmektedir.

Yaklaşık çeyrek asırdan beri, Türkiye’de din ve ahlâk dersi adı altında ahlâk eğitimi yaptırılıyor, her sabah önemli kabul edilen değerler gelişme çağındaki çocuklara ant olarak içirilip, şartlandırmayla, yeni nesiller şekillendirilerek, bir kalıba dökülmeye çalışılıyor. Eğitim, kimlik-kişilik sahibi, özerk, özgürleşmiş kuşaklar yetiştirme amacından saptırılarak, düşünme, sorgulama, değerlendirip senteze varma yetisi köreltilmiş, verilenle yetinen, sistemle uyumlu nesiller türetme ekseninde programlanmış ve uygulamaya konmuştur. Ama geriye dönüp bakıldığında, her türlü ahlâksızlığın, soygun, yağma, talan ve sömürünün ekonomi politikasının omurgasını oluşturması, bunun sonucu yozlaşmanın ülke tarihinde görülmemiş boyutlara ulaşması da bu döneme rastlıyor. Bu dönemin özelliği Türkiye’nin, baskı ve zorla, bir an önce kapitalist sistemle bütünleşmeye, küreselleşen yeni dünya düzeninde yer almaya çalışmasıdır. Kapitalizm kendi ahlâk kurallarını da, doğal olarak, beraberinde getirmektedir. Kapitalist ahlâkın temel kuralı kârı artıracak her yöntemin kullanılmasının hak olduğudur. Onun için bu sistemin ahlâk anlayışı, çifte standart diye dile getirilerek gerçek anlamı gizlenmeye çalışılan, ikiyüzlülük, çıkarıcılık, utanmazlık kısaca erdemsizliktir. Sistem Türkiye’de kurumsallaşmaya başlamıştır.

Eğitimin önemini ve eğitimden beklentileri dile getiren “Her şeyin başı eğitim” söylemi, ama nasıl bir eğitim sorusunu yanıtlayacak pozitif bir içerik belirtmemekle birlikte, eğitimin başat önemini vurgulayan, sık kullanılan, dilimize yerleşmiş bir deyimdir.

Üzerine böylesine vurgu yapılan eğitimi, genelde yaklaşıldığı gibi, dünyadaki gelişmelere göre yenilenmesi gereken bir program sorunu olarak ele almak yeterli olacak mıdır?

Eğitimi toplumun sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik yapısından, siyasetten, siyaseti belirleyen egemen ideolojiden bağımsız olarak ele alabilir miyiz?

Kısaca ifade etmek gerekirse eğitim; topluma egemen düşüncenin beklentileri doğrultusunda şekillenmektedir. Bilindiği gibi egemen düşünce yönetime egemen olan sınıfın düşüncesidir. Toplumda üretim araçlarını elinde bulunduranlar aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da elinde bulundurmaktadır. Bu doğrultuda egemen güçler gereksinim duyduğu konuyu ve konuya uygun insan tipini de toplumun gereksinimleri olarak sunmakta ve kabul ettirmektedir.

1-Genel Yaklaşım

TMMOB yıllardan beri bilim ve teknoloji üretimine yönelik eğitim programlarını savunuyor, sistem buna yanıt olarak, üretime yönelik eleman yerine, piyasa koşullarına yönelik satış ve tanıtma elemanlarından yana tercihini ortaya koyuyor.

Eğitimin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel bağlarını daha iyi tanımlayabilmek, onu düşüncede daha iyi boyutlandırıp netleştirmek, dolayısıyla eğitim politikalarına netlik ve derinlik kazandırmak amacıyla bazı alıntılar sunuyoruz.

22 – 24 Ekim 1999 tarihinde, TMMOB adına, Makina Mühendisleri Odası tarafından düzenlenen Eğitim Sempozyumu'nda, üniversite öncesi eğitim konusunda görüşlerine başvuru olan, özel bir lisenin rehber öğretmeni Ahmet Yardibi bulgularını şöyle özetliyor.

“12 yıldan beri üniversitede öğrenim görebilme çabasındaki, sayıları binlerle ifade edilebilen, öğrencilere uygulamaların arasında ‘mesleki kişilik envanteri’ araştırması da bulunmaktadır. Öğrencinin yeteneklerine, ilgilerine ve kişilik özelliklerine uygun bir alana yönelmesine yardımcı olmak amacı güden bu envanterde; başarıya güdüsü, içe dönüklük, dışa dönüklük, liderlik, uyumsuzluk, başkalarına yardım etme, bilimsellik, kendini eleştirme, düzenlilik ve sebat konusunda, (10 ayrı kişilik konusu) kendilerini değerlendirmeleri istenmektedir...”

Bütün uygulamamın sonuçları:

Eğitim ve öğretimimiz, başarının kolay ve zahmetsiz elde edildiği, çok okumadan, etrafında olup bitene aldırmandan, planlı ve düzenli yaşamdan uzak, amaçlarını net belirleyememiş bireyler şekline dönüşmelerini sağlamaktadır ve milli eğitimin temel felsefesinden ne denli uzak olduğumuzun göstergesidir.

12 Eylül sonrası ‘başarıya giden her yolun mubah sayılması’ görüşü toplumumuza yerleştikten sonra, öğrenmeye hazır, alıcıları açık ve duyarlı bir kitle olan, ilk öğretimdeki, orta öğretimdeki ve yüksek öğretimdeki öğrencilerin bu olumsuz görüşten etkilenmemeleri imkansızdır. Şu andaki öğrencilerin yeterince çalışmadan, kolay başarıya ulaşma arzularının bu görüşten kaynaklandığı kanaatindeyim. Toplumun bütün kurumsal dokusuna zarar veren bu görüşün en fazla olumsuz etkilerini eğitim ve öğretim kurumlarında görmemiz hiç şaşırtıcı olmamalıdır.

Öğretimdeki kademelerin, bir üst öğretim kademesine öğrencileri hazırlamak gerekmektedir. Ancak şu anki ortamda bunun mümkün olması oldukça zordur. Nedeni; sadece ölçme aracı olması gereken sınavlar eğitim ve öğretimimizin amacı haline dönüşmüştür.

Ayrıca her kademedeki müfredatların biraz gelişmişinin bir üst sınıfta tekrar etmesi, öğrencinin yeni şeyler öğrenmemesi, tekrarlarla geçen öğretim hayatı üst kademelerde araştırmadan uzak, öğretimden bıkmış bireyler olmalarına neden olmaktadır. Müfredatların hafifletilmesi ve her yeni öğretim yılının yeni öğretim konularından oluşması, küçük yaşta öğrencileri sınava hazırlamak yerine araştıran, okuyan, planlı ve düzenli çalışma alışkanlığı kazanmış, öğrenmeye istekli hale getirmenin gerekliliği, resim, müzik, beden eğitimi gibi derslerin sürelerinin arttırılıp, böylece sabahtan akşama hep öğrenen, eğlenme ve dinlenmeye zaman ayrılmamış bıkkınlık oluşturan bir program yerine, programın, öğrenci için cazip hale getirilmesi ve öğrencinin okula severek gelmesi sağlanmalıdır”

Daha genelde bir değerlendirme yapmak için; Ray Billington, “Felsefeyi Yaşamak” adlı eserinde Etik ve Eğitim bölümünde, felsefecilerin eğitim birliği felsefesi üzerinde geniş kapsamlı tartışmalarından bahsettikten sonra, esas meselenin eğitimin ne olduğunu, bunun hem öğretene, hem de öğrenene için ne anlama geldiğini ele almak gerektiğine dikkati çekiyor. Eğitimi educare ve educere olarak iki anlamda değerlendiriyor ve şöyle eleştiriyor:

“Eğitime educare yaklaşım öğrencileri hali hazırda mevcut sisteme alıştırmayı tasarlayan bir yaklaşım ve belge vermek suretiyle bir vasfın kazanıldığının yazılı onayı müfredatın olmazsa olmaz bir koşulu haline gelmiştir. Öğrenciler bu değerli kağıt parçasını kazanmak için onları oldukça sıkı konuları çalışırlar ve konu içindeki belli temalar, sırf sınav yapanların gözde konuları oldukları için ancak çalışılacaktır. Özellikle educare kaygısıyla deli gömleği giydirilmiş öğrenciler, yıllarını resmi öğrenim için harcarlar, böylelikle gömleği kolaylıkla giyebilecek bir kalıba dökülürler. Gömleğe bir çift de at gözlüğü iliştilmiş olduğundan sonuçta öğrenci, bir biçimde kendisi için seçilmiş olanı ya da payına düşen rolü parçalayamadıkça, bir dolap beygiri gibi çalışır hale gelecektir”⁶⁵

Buna karşın yazar ‘educere’ eğitim için şu görüşleri dile getiriyor. “Educere ilkesine göre yürütülen eğitim, sonuç olarak, ilk başta bir yetkinleştirme; öğrencilerin hem dünyayı hem de kendisini keşfe izin verme; herhangi bir pragmatik nedenle değil (bunların toplum için ve sonuçta toplumun bir ögesi olarak kendisi için faydalı olacağından, tesadüfen bu doğru olsa bile), kişi olarak bu fikirleri ve becerileri ilişkin olarak değerli olduklarından fikirleri izlemek ve becerileri geliştirmek olarak görülecektir... Kısaca söyleyecek olursak, eğitimde egemen anlayış olarak educere alındığında, eğitimin başta gelen amacı özel alanda uzmanlar yetiştirmek değil, kişisel özerklik olacaktır. Bu görüşe göre, bir kişinin bir diploması herkese gösterebildiği için eğitilmiş olduğunu düşünmek – akıl hastanesinden taburcu olduğuna ilişkin raporu var diye sağlam olduğunu iddia etmek kadar- saçmadır”.

Yazar daha sonra (bir arkadaşına atfen), eleştirdiği eğitimin sonucu konusunda, şu örneği veriyor.

“Mühendislik eğitimi almış bir çok insan bir fabrikaya adına eklenmiş etkileyici vasıflarla girer, ama böylesi bir endüstride kaçınılmaz olan değişim sürecine uyum göstermekte aciz kalır” ⁶⁶

Doğan Cüceloğlu, Üniversitelerde Bilim, Teknoloji ve Toplum Kürsüleri başlıklı ve “Mühendislik Öğretimi, teknoloji tarihi ve bilim sosyoloji ile birleşiyor” alt başlıklı kısa yazısında şu bilgileri veriyor.

*“Mühendislik ve teknoloji alanındaki ilerlemeleri salt teknik gelişmelerle açıklayabilir miyiz? Bir çok mühendis bu soruya evet cevabı verirken, yeni gelişmekte olan bir bilim dalı önemli bulgular elde etmektedir. **Bilim, teknoloji ve toplum** adı verilen yeni kürsüler belli başlı üniversitelerin mühendislik okullarında açılmaya başlandı. Öğrencilerin mezun olmaları için almaları gereken derslerin %10’u teknoloji tarihi, teknolojik gelişmelerin sosyolojik koşulları ve siyasal gücü elinde bulunduran yöneticilerin izledikleri politikaların teknolojiyi nasıl geliştirdiği ya da engellediğini inceleyen kurslar açılıyor...”*

Prof. W. G. Vicenti, yapılan mühendislik keşiflerinin ve teknolojik hamlelerin, belirli bir sosyal ve politik ortam içinde oluştuğunu ve bu ortamı anlamadan yapılan keşiflerin anlaşılamayacağını söyledi. Ona göre mühendislik sosyal bir girişimdir ve tesadüflere bağlı olarak değil, iyi düzenlenmiş sosyal koşullar altında canlanıp ürün veren ağaca benzer.

*Pensilvanya Üniversitesi’nde bilim ve sosyoloji okutan Prof. T. P. Hughes, çağımızdaki mühendislerin çok kısıtlı bir çerçevede içinde, tek boyutlu olarak kendi mesleklerini gördükleri ve geniş kapsamlı tarihsel ve sosyolojik bir bakış tarzının anlaşılmasının zamanının geldiğini belirtiyor. Mühendislik tarihi şimdiye kadar, keşif yapan kişilerin katalogu olarak anlaşılırdı ve onların resimlerini ve yaptıkları keşifleri sıralamakla görev yerine getirilmiş olurdu. **Bilim sosyolojisi** gerçeğin çok farklı olduğunu göstermekte, her insan davranışının toplum, kültür ve siyasetle sıkı sıkıya ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Teknolojik keşfe bir süreç olarak bakan dar açıdan kurtulup, olayların bir birini etkilediği tümücü açıdan bakmanın zamanı geldi. Tarihin belirli devrelerinde önemli teknolojik adımlar atan, daha sonra teknolojik yönden duraklayan ulusların durumları yakından incelendiğinde, **teknolojik keşiflerin, esasında sosyal bir süreç olduğu açıkça görülür.** Aynı üniversitede öğretim görevlisi Prof. Dr. R. Roy’ a göre mühendisler istesin ya da istemesin, eninde sonunda **mühendisliğin sosyal bir olay** olduğunu kabul etmek zorunda kalacaklardır. Bu nedenle, mühendislik okulundaki öğrencilere şimdiden **teknoloji dersleri ve bilim sosyolojisi dersleri** aldırılmakta yarar vardır” ⁶⁷*

Bilim ve Teknoloji, TMMOB olarak, toplumsal gelişme ve kalkınma açısından, üzerinde önemle durduğumuz bir konudur. Bilim ve teknolojiye gelişmenin koşulları, eğitimin hem kapsamı, hem de kapsayıcı olan kültürel gelişmeye bağlı olmaktadır. Aşağıda, konunun önemini anlatan, bir alıntı sunuyoruz. Alıntıda ortaya konan gerçekler, mühendis ve mimarların düşünce ve eylem boyutlarının mesleki konularla sınırlanmaması gereğini de ortaya koymaktadır.

TÜBİTAK tarafından düzenlenen III. Teknoloji Kongresi’nde bir tebliğ sunan Şafak Ural konunun önemine değindikten sonra şu görüşlere yer veriyor:

“Bu sebeple her toplum, teknoloji konusunda bir takım başarılar elde etmek durumundadır. Fakat bu alanda başarılı olabilmenin önemli bir şartı, teknoloji üretebilmenin dışında, doğrudan bu kavramın içeriğiyle de ilgilidir. Hatta teknolojik başarılar, öncelikle bu kavramın içeriğinin açık olarak kavranabilmesine bağlıdır. Eğer toplumda ve bireylerde, sadece bu kavram hakkında değil, bu kavramın günümüzde hızla değişen anlamı hakkında yeterli bir bilgi ve bilinç yoksa, teknolojinin o toplumda istenilen seviyeye ulaştırılması da söz konusu olamaz. Teknik, insanın doğal denilebilecek becerilerine işaret eder; halbuki teknolojinin, bilimlerle, kültürle ve dolayısıyla değerlerle yakın ilişkisi olduğunu düşünce tarihi bize göstermektedir...”

Toplumsal yapıdaki, yani sosyal yapı, toplumsal kurumlar, hukuk sistemi, ekonomik sistem ve devletler arası ilişkilerdeki değişim, dolayısıyla kültürel ve değer ile teknolojik gelişmeler arasında tam anlamıyla karşılıklı bir ilişki, bir etkileşim söz konusudur. Teknoloji toplumsal dokuyu, toplumsal dokuda teknolojiyi etkilemektedir. Burada altı önemle çizilmesi gereken nokta, etkinin tek yönlü olmamasıdır...

Kültürel birikim, hiç şüphesiz teknoloji kurmaktan daha çok zamana ihtiyaç gösterir. Tarihi gelişim bize, kültürel birikimin ekonomik, siyasi ve sosyal yapı ile eğitimle yakın ilgi içinde olduğunu ve ancak uzun bir zaman aralığı içinde oluşabildiğini göstermektedir.

...Kültürel arka planın ihmal edilmesiyle ulaşılabilecek teknolojik seviye, o toplumda her şeyden önce hiç umulmadık olumsuz sonuçlara sebep olabilir. Bu şartlar altında teknolojik imkanlar ve onların günlük yaşamımızda bolca kullandığımız sonuçları, toplumu ve dolayısıyla bireyleri, işin kolayına kaçma, sistemsiz ve disiplinsiz olma, eğlence düşkünlü, taklitçi olma gibi alışkanlıklara itebilir”⁶⁸

2. Toplumsal Koşullarımız

Mühendis ve mimarlar toplumdan kopuk, kendi dünyalarında bağımsız yaşayan bir kesim değildir. Toplumda yaşanan tüm olumlu ve olumsuz gelişmeler, onları da birebir, doğrudan, etkilemektedir. Sahip oldukları kimliklerle, kendi bünyelerinde ve çevrelerin de, yoğun toplumsal – kültürel ilişki içindedirler. Toplumda pek çok role sahip toplumsal birer kişiliktir. Ayrıca varlık nedenleri, doğayı, insanlık yararına değiştirmek için üretimi nicel nitel olarak geliştirmektir ki, bu da insanlar arası ilişkilerin anlam ve boyutunu daha da artırmaktadır. Bu ilişkiler ağında, yaşamın tüm alanlarında insanların tutum, davranış, eylem ve kararlarında belirleyici konumda olan **etik ve ahlâki** değer yargılarıdır. Etik, tarihi toplumsal ve dinamik bir süreçtir. Etik ve ahlâki değer yargıları, hiç kimsenin dışında ve tarafsız kalamayacağı, tarafsızlığın dahi belirleyici düzeyde taraf olduğu değerler bütünüdür.

Etiği, toplumun sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, hukuk vb. değerler bütünü dışında ve onlardan bağımsız, ayrı bir statü veya kategori olarak ele almak mümkün değildir. Tüten Anđ⁶⁹ etik konusunda şöyle demektedir; “etik bir felsefe disiplini olarak sadece ‘**olması gerek**’ gibi dar bir alanın bilgisi olmaktan çoktan çıkmıştır. Günümüzde etik, toplumsal ve bireysel her türlü tercihlerimizin, kararlarımızın, eylemlerimizin, tavır takınmalarımızın ve onları belirleyen ilkelerin, değerlerin bilgisi olarak yaşamın ta

çinde yer almaktadır". Bu açıdan biz konuya, **etik eğitimi yerine etik değerlere dayalı eğitim** olarak yaklaşmak istiyoruz.

Etik ilişkilerin temelinde, insanın sosyalleşme veya toplumsallaşma sürecinde kişilik kazanıp çevreye uyum sağlayan tutum ve davranışları yatmaktadır. Gerçekte etik eğitiminin verildiği en önemli alan da bireyin içinde yaşadığı sosyal kültürel ortam olmaktadır. Türkiye’de egemen ideolojinin oluşturduğu sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yapı ve bu yapı içinde geçerli kılınan değerler, anlayış kalıpları, tutum ve davranışlar sonucu, yozlaşma tüm kurumları etkisi altına almış dolayısıyla ahlâki değerleri yaşatacak ortam bozulmuştur. Böylesi bir ortamda, etik ve ahlâki değer yargılarının toplumda değer kazanması için, güçlü kiretçilere karşı, sadece etik derslerinin programlanması, yararlı olmakla birlikte, yeterli olmayacaktır.

Eğitim sistemi için yeni öneriler geliştirirken toplumsal yapımızın konumuzla doğrudan bağlantılı belirgin özelliklerini, hatırlatmanın veya bellek yenileme amacıyla, kısaca aktarmanın yararlı olacağı kanısındayız.

TODAI Eğitim elemanlarınca verilen, “Kamuda Çağdaş Yönetim ve Uygulama Semineri”nde dağıtılan “Türk İnsanın Psiko- Sosyal ve Kültürel Genel Özellikleri” başlıklı bilgi formu toplumda geçerli değer yargılarını şöyle açıklıyor (İçinde yorum ve açıklamaları da içeren bu metin ana başlıklarıyla ve özetlenerek sunulmaktadır):

- *İnsanımız, kahramanlıklarıyla, savaşlarıyla, destanlarıyla, menkıbeleriyle ve efsaneleriyle öğünür.*
- *Kuralcı, şekilci, gösterişçi. Biçimsel ve törensel şeylere önem verir, fakiri bile lüks, gösteriş ve şöhet yarışındadır.*
- *Oyuna ve eğlenceye düşkündür. Tatillerinde bile zamanını oyun oynayarak geçirir. • Boş zamanlarını kahvelerde geçirir, ne sohbet eder ne de kitap okur.*
- *Hemşehricidir, düğün törenlerine bağlıdır, borç alıp şatafatlı düğün yapar.*
- *Muhafazakârdır, gelenekçi, milliyetçidir.*
- *Dedikoduyu sever, dedikodu yayınları çok izlenir. Kavgacıdır, kavgayı ve çatışmayı sever. Torpil yaygındır, torpilsiz (adamsız) iş yapılmaz.*
- *Güvensizlik hakimdir, devlet vatandaşa, amir memura, işveren işçiye güvenmez. • Onun için her şey mevzuatta önerilmiştir.*
- *Okumayı fazla sevmez, dünyada en az okuyan milletlerden biridir. Çalışkan değildir, zaman öldürmeyi sever.*
- *Söz namustur der ama pek fazla tutmaz, söz verir sözünde durmaz. Özellikle randevusuna sadık değildir. “15 dakikalık gecikme Türk Standardı” denir. Toplantılar saat 14’te denir, ama saat 14’ten sonra gelmeye başlanır ve toplantı 14.30’da başlar.*
- *Israrcı ve yemincidir, her sözün başı yemindir, yemine inanılır, inandırmak için yemin edilir inanmak için yemin ettirilir.*

- *Her şeyi bilir, her işi yapar. “Ben yaparım ağabey” der, ”Her şeyi yaparım ağabey” der ama doğru dürüst bir iş yapmaz.*
- *Herkes kendini Başbakan görür. “Başbakan olsam bir ayda Türkiye’yi düzeltirim” der. Ama kendi işini iyi bilmez iyi yapmaz.*
- *Birey olarak çekingen, grup olarak cesurdur. Tek kişi tepki göstermez ama 3-5 kişi ordu gibidir.*
- *Asker milletiz der, üniformadan hoşlanır.*
- *Namus kutsaldır, fakat namus dürüst davranış demek değildir. Namus cinsellikle ilgilidir.*
- *Kıskançtır. Amir memurunu, üst astını, büyükten küçüğe, arkadaştan eşe kıskançlık her alanda kendini gösterir.*
- *Kendine has bir trafik kültürü vardır. Kendi kuralını kendi yaratır.*
- *Sporu sever spor yapmaz. Büyük takım tutmayı büyüklük sayar.*
- *Komşuluk ilişkilerinde sohbetler genelde haremlik- selamlıktır.*

Osman Özsoy⁷⁰, toplumsal davranış olarak (hoşgörü açısından) “Türk halkı daha tahammülsüz hale geliyor” görüşünde olanların oranının, değişik katagorik gruplarda alt ve üst sınır olarak, %70.7 - %87.5 olduğunu belirtiyor.

Türkiye’de seçmenlerin, %80.3 gibi büyük çoğunluğu, siyasi partilerde dürüstlüğe önem verdiğini kaydetmektedir. Buna karşın tablolar incelendiğinde seçmenlerin en az %60 oranında dürüst olduğunu ileri sürdükleri partilerin, yolsuzluklara en çok bulaşmış yöneticilerin bulunduğu partiler olduğu görülmektedir.

Türkiye, tarihin köprüsü üzerinde dillerin, dinlerin, değişik kültürlerin karşılıklı etkileşimiyle olgunlaşıp, zenginleştiği tarihi-kültürel bir mirasa sahiptir. Bu kültürel zenginliğe karşın egemen ideoloji tek dilli, tek dinli, Türk ve İslam olmanın gerek ve yeter şart olduğu kültürel bir yapı oluşturulmak istiyor ve toplumsal bilinç ve değerler bu ideoloji doğrultusunda yerleştirilmeye çalışılıyor. Yine bu amaçla, gelenek–görenek adı altında bazı alışkanlık ve feodal davranışlar tabu olarak yaşatılmaya çalışılıyor.

Hukuk devleti yerine yasa devleti öne çıkıyor. Yasalar demokratik hakları güvenceye alma yerine yönetimin baskısını her alanda egemen kılmayı amaçlıyor. Yasalar karşısında eşitlik ilkesi, kişilerin siyasi, ideolojik kimlik ve edinilmiş statülerine bağlı olarak kaldırılabilir. Güven ortamı bozulmuş, özgürlüklerin kötüye kullanılacağı kanısı yaygın paranoya halinde. Toplum yönetmek değil gütmek istenmektedir. O. Özsoy⁷¹ Türkiye’de yönetimin giderek daha baskıcı hale geldiği görüşünü savunanların oranının, kategoriler arasında alt ve üst sınırlarını, %71.6 – %87.7 olarak veriyor.

Bu günkü ekonomik koşullarda ve enflasyon oranlarında, kamu çalışanlarının ve asgari ücretlilerin ücretleri hangi **etik** ve **ahlâki** değer yargıları içinde belirlenmektedir? Diğer bir deyişle, yaşanan koşul ve şartlarda belirlenen ücretler hangi etik ve ahlâki değerlerin geçerli kılınmasına hizmet etmektedir?

Bireysel çıkarların toplumsal çıkarın üstünde tutulduğu günümüzde amaç–araç ilişkileri kirletilmekte, amaca ulaşmak için her türlü kirli araç kullanılmaktadır. Bireysel boyutta gelişen kiralık katillik toplumsal boyuta sıçrama tehlikesini taşımaktadır.

Kurumsallaşan toplumsal yapımızın alt sınırdaki göstergeleri bunlardır. Kişiler çoğunlukla içinde yaşadıkları toplum ve kültürün değerlerini benimseyerek ya da zorlanarak tercihlerinde ölçü olarak kullanırlar. Oluşturulan böylesi bir toplumsal yapıyı ünlü sosyal bilimci C.W. Mills⁷², demokratik toplumun anti tezi anlamında, kitle toplumu olarak tanımlıyor ve kitle toplumunda yaşayan insanların, genellikle, kendi sorunlarının toplumsal sorun olduğunu kavrayamadıklarını belirtiyor.

Toplumumuz yozlaşmanın her alana yayıldığı, insanın değersizleştiği, insani ilişkilerde etik ve ahlâki değer yargılarının dibe vurduğu bir süreçten geçiyor.

Rüşvet, suistimal, nüfuz ticareti vb yolsuzluklar kurumsal bir yapıya dönüşmüştür.

Bu koşullarda herkes kimsenin kaçıp kurtulamayacağı etik bir sorumlulukla karşı karşıya bulunmaktadır.

Eğitimin hedefi bu yapıyı veya statükoyu korumaya mı, yoksa değiştirmeye mi yönelik olmalıdır?

Eğitilmiş insanın, özelde mühendis- mimarın, hedefi böylesi bir yapıya uyum sağlamaya mı, yoksa onu özgürlükleri koruyan, demokratik – dinamik bir yapıya dönüştürmeye mi yönelik olmalıdır?

3. Eğitimin Amacı

Ana başlıklar altında kısaca özetlemek gerekirse; öğrenme insanlar arası ilişkiler bütünüdür. Toplumsal pratik içerisinde aile, yakın çevre, okul, iş yeri özetle insan ilişkilerinin olduğu her alan, tüm olumlu ve olumsuzluklarıyla öğretme – öğrenme alanıdır. Eğitim ise öğrenme sürecini belli bir ereğe göre sistematik bir yapıya kavuşturma işidir. Toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve tüm alanlarda gelişmesine katkı koyacak eğitilmiş insan gücü yetiştirmeyi hedefleyen eğitim sistemi özgürleştirici nitelikte olmalıdır.

C. W. Mills, Toplumbilimsel Düşün adlı yapıtında, özgürleştirici eğitimi şöyle tanımlıyor. “*Özgürleştirici bir eğitimin amacı, açıkçası, kendi kendini eğitmesini, kendi kendini bilgi ve kültürle zenginleştirmesini bilen insanlar, kısacası, özgür ve rasyonel insanlar yetiştirmek olmalıdır*”.⁷³

Eğitilmiş kişi kendisine verilenle yetinmeyip, olay ve olguları kuşkucu, sorgulayıcı bir yaklaşımla değerlendirebilmelidir. Etik eğitimi kişinin meslek alanlarıyla toplumsal sorumluluk arasındaki bağı kurmasında önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede etik eğitiminin amacı; eğitim gören kişilere yaşamın her alanında insani değerlere saygılı, onları koruyup geliştirmeyi yaşam felsefesi kabul edebilecek düzeyde ahlâki olgunluğa erişmiş, toplumsal, kurumsal ilişkilerde içinde bulunduğu ortamın değerlerini sorgulama, gerektiğinde baskı unsuru durumuna gelen tabu ve geleneksel alışkanlıklarla çatışmadan kaçınmayacak özerk, iradesine sahip kişilik kazandırmaktır.

4. Eğitimde Öğrenci – Öğretmen İlişkisi

Etik eğitiminde başarının ön koşulu (aslında eğitimin temel koşulu) öğrenci - öğretmen arasında etik ilişkisinin sağlıklı kurulmasıdır. Eğitim alanında zaman zaman bazı öğelerin, ekipmanların, insan ilişkilerinin önüne çıkarılarak özne konumuna getirildiğine tanık oluyoruz.

Eğitimin öznesi insan, yüklemi insan eylemidir ve iki temel öğeyi birlikte dile getirir. Bunlardan biri öğrenme amacındaki-öğrenci; ikincisi ise öğretene konumundaki – öğretmendir. Bu ikili, eğitimin düzeyi ve, kademesi, zamanı ve mekanı ne olursa olsun, eğitimin değişmez elemanlarıdır. Eğitim, düşünme ve ifade etme yetisine sahip bu ikilinin karşılıklı ilişkilerini anlatan, **etik ilişkiler**, üzerinde temellenir. Öğretmen – öğrenci arasında var olan kurumsal ilişkinin ötesinde ve önünde asıl belirleyici olanda etik ilişkilerdir. Eğitim alanında bunların dışında kalanlar eğitimin parametreleridir.

Öğrenme veya öğrencilik süresi insan yaşamıyla sınırlı olmasına karşılık, öğretmenlik insan yaşamıyla sınırlı kalmamaktadır. Binlerce yıl önce üretilen bilgiler, üretenin ismiyle kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Öğretmenin varlık nedeni öğrencidir. Bu nedenle sorumluluğun ağırlığı, bilgi aktarımından örnek oluşturmaya, yol ve yöntem göstermeye kadar, öğretmen üzerinde bulunmaktadır.

C. W. Mills, Öğretmenlik konusunda şunları söylüyor.

*“Öğretmenlik yapanın sorumluluğu daha da ağırdır. Bir noktaya kadar, denebilir ki, öğrenci tutsak edilmiş bir dinleyicidir; bir noktaya kadar, öğretmenin anlatacaklarına bağımlıdır; öğretmen öğrenci için bir model olma durumundadır. Onun görevi, kendini yetiştirmiş düzenli bir ‘kafanın’ nasıl düşündüğünü ve değerlendirdiğini elinden geldiğince canlı bir biçimde göstermektir. Öğretmenlik sanatı, çok büyük oranda, yüksek sesle, ama anlaşılır, akla uygun biçimde düşünme sanatıdır. Kitapta kişi kendi düşüncelerinin vardığı sonuçlara okuyucularını inandırmaya ve ikna etmeye çalışır; derslikte ise öğretmen olarak insanın nasıl düşünmesi gerektiğini, doğru ve güzel düşünebilmenin insana ne denli yüce mutluluk verebileceğini göstermekle görevlidir. Bu nedenle, bence, öğretmenin varsayımlarını, soruna ilişkin olguları, yöntemleri ve yargıları açıkça ortaya koyup bunları görülmür kılması gerektir. Öğretmen olarak hiçbir şeyi desteklememesi gerekir; kendi tercihini ortaya koymadan önce, sorunlarla ilgili tüm moral seçenekleri bütün açıklığı ile ortaya koyması; kendi tercihini belirttiği her seferinde bunu da yapmaktan kaçınmaması gerekir”.*⁷⁴

R. Billington bu konuda şu görüşü dile getiriyor. *“Bu yüzden iyi öğretmenlik, konuya ilişkin bilgiden öte şeyler gerektirir; bu bilgiye, öğretilere duyulan sempatiye eklenmelidir ve onların da öğretmen kadar, eğitim sürecinde, hakları olduğu unutulmamalıdır”.*⁷⁵

Yazar öğrenci – öğretmen ilişkisini şöyle tanımlıyor:

“Görevleriyle ilgili bu yaklaşımı (educere) benimsemiş öğretmenin rolü pedagoğdan çok bir kaynak, bilgiyi verenden çok keşif sürecindeki bir teşvikçi, bir ‘söyleyen’ den çok bir ‘söyleten’ dir. Aslında, bu felsefede, öğretmen ile öğrenci, Bir bölmenin iki tarafında duran insanlar olmak yerine ortak bir girişimin partnerleridir. Öğrenci, fikirleri yalnızca başka bir kişinin otoritesi temelinde kabul etmek yerine, kendi

*başına düşünmeye, hatta öğretmenden farklı düşünmeye teşvik edecektir. Bu zaman zaman, öğrencinin hataları sayesinde öğrenmek zorunda bırakılması anlamına gelebilir”.*⁷⁶

5. Etik Eğitimi, Görüş ve Öneriler

Etik eğitimi konusunda öğretmen – öğrenci arasındaki etik ilişkilerin çok önemli yer tuttuğunun altını bir kez daha çiziyoruz.

Ülkemizde eğitim konusuna kategorik yaklaşma eğilimi güçlü olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim öncelikle, üniversite öncesi eğitim ve üniversite eğitimi, daha sonra da bunlar kendi içlerinde neredeyse birbirinden bağımsız kategorilere ayrılmaktadır. Bu yaklaşım eğitimin diyalektik bütünlüğünü bozmaktadır. Tabir yerinde ise, üniversitelerin ana girdisi, ilk ve orta öğretimden gelen gençlerdir. Bir insanın kimlik ve kişiliğinin oluşmasındaki en önemli dönem (çocuğun toplumsallaşmasının) üniversite öncesi eğitim dönemidir. Üniversite eğitimindeki başarı üniversite eğitimi öncesi eğitimin niteliğiyle doğru orantılıdır.

Daha önce de belirtmeye çalıştığımız gibi, tek tip insan yaratmayı, ya da tek kültürlü bir toplum yaratmayı amaçlayan egemenler, ideolojik olarak, Türk-İslam sentezini eğitim felsefesi olarak uygulamaya koymuşlardır. Bu ideoloji temelinde milli ve mukaddesatçı değerlerin yüceltilmesine ve şartlandırmaya dayalı eğitimin etik anlayışı ‘din ve ahlâk dersi’ uygulamasıdır. Etik yahut ahlâki değerleri Tanrı ve kul arasındaki ilişkiye indirgeyen, soyut bir ahlâk anlayışına dayalı, yirmi yılı aşkın süreden beri devam eden eğitimin sonuçları ortadadır.

Dr. K. Dinçmen bu konuyu şöyle değerlendirmektedir. “*Entelektüel düşünmenin dumura uğratılması amacıyla felsefe dersleri lüzumsuz, kültür ve genel olarak eğitim gereksiz sayılmış, ahlâk (dar – sığ) dinsel konulara sıkıştırılmış ve yerine ucuz pragmatik kör – topal bir öğretim yeterli olarak kabul edilmiştir”.*⁷⁷

Bu konuda R. Billington şöyle demektedir: “*Ahlâki bakımdan olgun insanlar üretmek açısından hiç arzu edilmeyen şey, belli bir değerler bütünüünün sabit bir çerçeveye sokularak ifadesi ve bu çerçevenin gelişen genç insana bilinçli olarak dayatılmasıdır... Bütün ahlâki açmazlara yanıt bulduğunu düşünen kişi, yeterince uzağı görememektedir, ahlâki meselelerin olduğu yerde, ancak olgunlaşmamış kişiler kendi yanıtlarının doğru, her türlü alternatif görüşün ise yanlış olduğuna inanırlar. Karanlıkta yaşadığı için göremeyen kaypak semender, kuşkusuz, konuşabilseydi güneş diye bir şeyin olmadığını iddia ederdi ve bunu bir ömür boyu edinmiş olduğu deneyimlerden yola çıkarak mutlak bir güvenle söylerdi.”*⁷⁸

Yazar genel olarak ahlâk eğitiminin dört görevi olduğunu belirterek şu görüşleri öne sürüyor:

1. *Ahlâk kurallarına ilişkin önyargılı görüşlerin kalıntılarını temizlemek,*
2. *Çocukların ahlâk kuralları üzerinde var olan uzlaşmanın ayırımına varmalarını sağlamak,*
3. *Mevcut değerlere belli bir mesafeden bakmak ve çocuğun çok yakında olumlu bir rol oynayacağı dünyada, ortaya çıkacak değerleri kestirmek,*
4. *Farklı alt grupların töreleri arasında sorumlu tercihler,*⁷⁹

Etik eğitiminde bireyin, ya da öğrencinin yönlendirilmesi yerine, onun kişiliğini, özerkliğini, özgürce gelişmesine, kültüre zenginleşmesine olanak verecek programlar ön plana alınmalıdır. Genellikle ve her zaman savunulan özgür düşünceli, şüpheci ve sorgulayıcı kuşaklar yetiştirme eğitimin hedefi olmalı, bu bağlamda ahlâki dinle özdeşleşiren, din ve ahlâk dersi uygulamalarına son verilmelidir.

Etik ve ahlâki değer yargılarının toplumsal yaşamda ve bireyler arası ilişkilerde, yaşamın her alanında geçerli kılınması için, onların içselleştirilip, dilde kavramlaşması gerekmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, günlük yaşamda ve özellikle toplumsal sorunların çözümünde en çok düşünce ve bilinç üzerine vurgu yapılmaktadır. Buna karşılık düşünce ve bilincin dille olan diyalektik ve kopmaz bağı göz ardı edilmektedir. Dil, düşünce ve bilincin somut göstergesidir, dil düşünceyi, düşünce dili, her ikisi bilinci geliştirir. Yabancı sözcüklerin ve dillerin baskısı altında dildeki gerileme bulanıklık düşünceye de yansımakta, düşünce yeteneğini kısıtlamaktadır. Bu nedenle etik eğitimi konusunda, insanlar arası ilişkiyi geliştirecek, ahlâki olgunluğa erişecek düzeyde düşünce yetisi ve bilincin gelişmesi için, bunların ön koşulu olan, **dilin** gelişip zenginleştirilmesi eğitim kapsamı içine alınmalıdır (bu, dil şovenizmi anlamında olmayıp, her dil için geçerli olan, evrensel kabuldür). Öğrencinin dilini her alanda, yazılı – sözlü, etkinlikle kullanabilme yetisi geliştirilmelidir.

Son zamanlarda, dünyadaki gelişmeler, teknik eğitimin sosyal bilimlerle desteklenmesinin gereğini ortaya koymaktadır. Bu görüş 22- 24 Ekim 1999 tarihlerinde İstanbul'da toplanan Mühendislik Mimarlık Eğitim Sempozyumu'nda da (TMMOB adına düzenleyen Makina Mühendisleri Odası) ağırlıklı olarak dile getirilmiştir. Bu kapsamda etiğin ayrı bir ders olarak okutulması yerine, yeterli oranda, tarih, bilim ve teknoloji tarihi, sosyoloji, felsefe gibi dersler içinde yer almalıdır.

Etik dersi, bir dönem okutulacak kredili ders niteliğinde görülmemeli, somut örneklendirmelere dayalı olarak öğrenim dönemine yaymanın yöntemleri bulunmaya çalışılmalıdır. Aynı şekilde, konunun kavranma ölçütü sınavla belirlenmemelidir. Başka bir deyişle etik, diploma alabilmek için birkaç puan gerektiren zorunlu bir ders düzeyine indirgenmemelidir.

Öğrenciden istenen staj raporu kapsamına etik konusu da alınmalıdır. Öğrenciden, staj yaptığı kuruluşlarda, buldukları çevreyi etik ilişkiler açısından, eleştirel bir gözle, izlemesi istenmelidir.

Etik eğitiminde TMMOB (veya bağlı birimleri) ve üniversite arasında işbirliğinin sürekliliği sağlanmalıdır.

Mesleki davranış ilkelerinin içselleştirilip benimsenmesi, aynı zamanda, meslek içi eğitim kapsamında da ele alınmalıdır. İnsanların eylemlerine yansıyan tutum ve davranışlarının, kısaca etik eğitimlerinin, temelinde sosyalleşme veya toplumsallaşma süreçlerindeki ilişkilerinin yattığı, ayrıca toplumsallaşmanın kesintisiz bir süreç olarak yaşam boyu devam ettiği yadsınamayacak, bilimsel, bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle etik eğitimi meslek içi eğitim kapsamında, üyelerin toplumsallaşma ve kültür düzeylerini geliştirmeye yönelik programlar hazırlanması, en azından, düzenlenen meslek içi eğitim kurslarında etik ya da tutum, davranış ve insanlar arası ilişkiler bir boyut olarak kursların bünyesine alınmalıdır. Bu uygulama önyargıların, gelenek

göreneklerde yaşayan kimi tortuların, yabancılaşmanın ve yabancılaştırma çabalarının, benzer daha pek çok olumsuzluğu tanımlayan yerleşik toplumsal bilincin kırılması yönünde önemli bir girişim olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKARSU Bedia, Prof. Dr., Dil Kültür Bağlantısı, İnkılap Kitapevi, 1998
- AKARSU Bedia, Prof. Dr., Felsefe Terimleri Sözlüğü,İnkılap Kitapevi, 1998
- Ana Britanica
- ANĖ Tüten, Prof. Dr., İ.Ü. Felsefe Bölümü, Hangi Ahlâksal Değerler, Makale Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1999
- ANSAL Hacer, Toplum ve Bilim, sayı 85, 2000
- ARTUN Ali, Fordizm ve Mühendisin Dönüşümü,TMMOB, 1999
- BERKMAN, A. Ümit, Doç. Dr., Azgelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara,1983
- BİLLİNGTON Ray, Çev. Abdullah YILMAZ, Felsefeyi Yaşamak Ahlâk Düşüncesine Giriş, Ayrıntı Yayınları, 1997,
- BRENKERT George G., Çev. Yavuz ALOGAN, Marks'ın Özgürlük Etiği, Ayrıntı Yayınları, 1998
- CANETTI Elias, Çev. Gülşat AYGEM, Kitle ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998
- CEYLAN Yasin, Prof. Dr., Doğu Batı Düşünce Dergisi, Etik Sayısı Din ve Ahlâk
- CHOMSKY Noam, Çev. Hüsnü ÖZASYA, Dil ve Sorumluluk, Ekin Yayınları
- CİRHİNLİOĞLU Zafer Doç. Dr, Türkiye'de Hukuk Mesleği, Gündoğan Yayınları, 1997
- CİRHİNLİOĞLU Zafer Doç. Dr., Meslekler ve Sosyoloji, Gündoğan Yayınları, 1995
- CÜCELOĞLU Doğan Prof. Dr., Üniversitelerde 'Bilim, Teknoloji ve Toplum Kürsüleri yazısı, Cumhuriyet Bilim ve Teknik,sayı 210, 23 Mart 1991
- CÜCELOĞLU Doğan, Prof. Dr., İnsan ve Davranışları, Remzi Kitapevi, 1999
- DİNÇMEN Kriton, Dr., Cumhuriyet Gazetesi,1 Mart 2003
- Doğu Batı Düşünce Dergisi, Etik Sayısı, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı 1999
- ECCE İnşaat Mühendisleri Avrupa Konseyi Meslek Töresi ve Mesleki Görev Bilinci, Ekim 1998,
- EMO İzmir Şubesi Etik Komisyonu Raporu, İzmir,1999
- ERGÜDEN Akın Prof. Dr., TMMOB Mühendislik ve Mimarlık Kurultayı Hazırlık panelleri 22 Ekim 2001,
- FAY Brian, Çev. İsmail TÜRKMEN Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Çok Kültürlü Bir Yaşam, Ayrıntı Yayınları, 2001
- FİCHTER Joseph, Çev. Nilgün ÇELEBİ, Sosyoloji Nedir?,Atilla Kitapevi, Ankara,1996
- HANÇERLİOĞLU Orhan, Felsefe Ansiklopedi Sözlüğü, Remzi Yayınevi, İstanbul
- HARE R.M. Prof. Dr., Çev. Rona AYBAY, Ahlâk Felsefesi, MEB Yayınları, 1979
- İŞİK Gülşen, Meslek, Meslek Ahlâkı ve Meslek Odası, İMO Adana Şubesi Adana Bülteni Temmuz 2000

- İNAM Ahmet Prof. Dr. Doğu- Batı Düşünce Dergisi Etik Sayısı, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı 1999
- İNAM Ahmet Prof. Dr., TMMOB Mühendislik ve Mimarlık Kurultayı Hazırlık Panelleri, 22 Ekim 2001
- KÖSE Ahmet Haşim, ÖNCÜ Ahmet, Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik Türkiye’de Mühendisler, Mimarlar, TMMOB Yayınları, 2000
- KUÇURADİ İoanna Prof Dr, Etik, Türk Felsefe Kurumu, Ankara, 1999
- LUKES Steven, Çev. Osman AKINHAY, Marksizm ve Ahlâk, Ayrıntı Yayınları, 1998
- MACHİAVELLİ Niccolo, Çev. Rekin TEKSOY Prens, Oğlak Yayıncılık, 1999
- MARDİN Şerif Prof. Dr., İdeoloji, Turhan Kitapevi, 1982
- MARSHALL Gordon, Çev. Osman Akıntay, Derya KÖMÜRCÜ, Sosyoloji Sözlüğü ,Bilim ve Sanat Yayınları, 1999
- Meydan Laressesse Büyük Lügat ve Ansiklopedi
- MİLLS C. Wright Prof. Dr., Çev. Ünsal OSKAY, İktidar Seçkinleri ,Bilgi Yayınları, 1974
- MİLLS C. Wright Prof. Dr., Çev. Ünsal OSKAY, Toplumbilimsel Düşün, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979
- Mühendislik Mimarlık Eğitimi Sempozyumu, Perspektifler/Sorunlar, Makine Mühendisleri Odası Yayınları, İstanbul, 1999
- OĞUZ Yasemin Doç. Dr., TMMOB Mühendislik ve Mimarlık Kurultayı Hazırlık panelleri 22 Ekim 2001
- O’NEİLL John, Çev. Şen Süer KAYA, Piyasa Etik, Bilgi ve Politika, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001
- OZANKAYA Özer, Prof. Dr, Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, Savaş Yayınları, 1984 (Terim)
- ÖRS Yaman, Hekimlikte Etik Sorunları ve Örgütlenme Demokratik Kitle-Meslek Örgütleri: Sağlık ve Toplum Yayınları, Ankara, 1990
- ÖZAKTAŞ Haldun Prof, Dr., TMMOB Mühendislik ve Mimarlık Mesleki Davranış İlkeleri (İlk Taslak) hakkında Görüş ve Öneriler
- ÖZAKTAŞ Haldun, Mühendislik ve Mimarlık Davranış İlkeleri Hakkında Görüş ve Öneriler, Ankara, 1999
- ÖZGEN Canan Prof. Dr., Etik İlkeleri, Ankara, 1999
- ÖZSOY Osman Doç. Dr., Türkiye’de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda, Alfa Yayınları, 2002
- PÜSKÜLLÜOĞLU Ali, Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınları,
- SEZER Önay, Felsefenin ABC’ si, Simavi Yayınları, 1992
- SOL Ayhan Öğr. Gör., TMMOB Mühendislik ve Mimarlık Kurultayı Hazırlık Panelleri 22 Ekim 2001
- TEPE Harun Prof. Dr, Etik ve Meslek Etikleri, Türk Felsefe Kurumu, 2000
- TİMUR Taner Prof. Dr., Sürüden Ayrılanlar, İmge Yayınevi, 2000
- TMMOB Eğitim Sempozyumu Etik Eğitimi Paneli Bildirisi 1998 İstanbul
- TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı Mesleki Davranış İlkeleri Metinleri, Ankara, 2001

TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı Mesleki Davranış Kuralları Taslak Metinleri, Ankara, 2003

TOKSOY Macit, III. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, 1999

TOLAN Barlas Prof Dr, Toplum Bilimlerine Giriş, Murat ve Adım, 1996

Toplum ve Bilim Yaz. Sayı 85, Birikim Yayınları, 2000

TUĞLACI Pars, 20 YY Türkçe Sözlük, Okyanus Yayınları,

TURAN Halil Öğr Gör., TMMOB Mühendislik ve Mimarlık Kurultayı Hazırlık Panelleri, 22 Ekim 2001

TÜRKMEN İsmail, Yönetim Kalitesine Etik Açından Yaklaşım, Mühendis Makina, Sayı 478 Makina Mühendisleri Odası,

Ankara

UNGER A. Stephan, Connolling Tecnology, Etik and the Responsible Enginieer'den alıntı

URAL Savaş Prof. Dr., III. Teknoloji Kongresi Bildirimleri, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2000

UYGUR Nermi Prof. Dr., Dilin Gücü, Yapı Kredi Yayınları, 1997

UYGUR Nermi Prof. Dr., Felsefenin Çağrısı, Yapı Kredi Yayınları, 1995

ZELEF Haluk, TMMOB Mühendislik ve Mimarlık Kurultayı Hazırlık Panelleri, 22 Ekim 2001

DİPNOTLAR:

- ¹ Doğu-Batı Düşünce Dergisi Etik Sayısı s. 71
- ² Önay Sezer Felsefenin ABCsi s. 51
- ³ Bedia Akarsu Felsefe Terimleri Sözlüğü
- ⁴ Özer Ozankaya Temel Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü
- ⁵ Ali Püsküllüoğlu Türkçe Sözlük
- ⁶ Ray Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlak Düşüncesine Giriş s.45
- ⁷ Ray Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlak Düşüncesine Giriş s. 53
- ⁸ George Brenkert Marx'ın Özgürlük Etiği s. 24
- ⁹ George Brenkert Marx'ın Özgürlük Etiği s.44
- ¹⁰ George Brenker, Marx'ın Özgürlük Etiği s.113
- ¹¹ George Brenkert Marx'ın Özgürlük Etiği s.113
- ¹² George Brenkert Marx'ın Özgürlük Etiği s.114
- ¹³ George Brenkert Marx'ın Özgürlük Etiği s.114
- ¹⁴ Yaman Örs Hekimlikte etik sorunları ve örgütlenme. Demokratik Kitle-Meslek Örgütleri: perspektifler/sorunlar s.78
- ¹⁵ Steven Lukes Marksizm ve Ahlak
- ¹⁶ Ana Britanica
- ¹⁷ Şerif Mardin İdeoloji s.95
- ¹⁸ Şerif Mardin İdeoloji s.95
- ¹⁹ Tüten ANĖ Hangi Ahlâksal Değerler Cumhuriyet Gazetesi 14 Mayıs 1999
- ²⁰ R.M. Hare Yeni Düşün Adamları Ahlak Felsefesi s.249
- ²¹ Macit Toksoy III. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi Bildirisi
- ²² İoanna Kuçuradi Etik s.49
- ²³ Şafak Ural III. Teknoloji Kongresi s.73
- ²⁴ Barlas Tolan Toplum Bilimlerine Giriş s.223
- ²⁵ İoanna Kuçuradi Etik s.102
- ²⁶ Barlas Tolan Toplum Bilimlerine Giriş s.347

- 27 Nermi Uygur Dilin Gücü s.25-26
- 28 Niccolo Machiavelli Prens s. 169
- 29 Barlas Tolan Toplum Bilimlerine Giriş s.226
- 30 Barlas Tolan Toplum Bilimlerine Giriş. s.181
- 31 Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisi Sözlüğü
- 32 C. Wright Mills İktidar Seçkinleri s.425
- 33 C. Wright Mills Toplumbilimsel Düşün s.289
- 34 C. Wright Mills İktidar Seçkinleri s.482
- 35 Yasin Ceylan Doğu – Batı Düşünce Dergisi Etik sayısı s. 107
- 36 Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisi Sözlüğü
- 37 Bedia Akarsu Felsefe Terimleri Sözlüğü
- 38 İoanna Kuçuradi Etik s 154
- 39 Barlas Tolan Toplum Bilimlerine Giriş s. 242-243.
- 40 Noam Chomsky Dil ve Sorumluluk s. 15
- 41 C. Wright Mills İktidar Seçkinleri s. 130
- 42 Önay Sezer Felsefenin ABC'si s. 282
- 43 Barlas Tolan Toplumbilimlerine Giriş s.281
- 44 Özer Ozankaya Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü
- 45 C. Wright Mills Toplumbilimsel Düşün s. 262
- 46 C. Wright Mills Toplumbilimsel Düşün s. 268-269
- 47 Taner Timur Sürüden Ayrılanlar
- 48 John O'Neill Piyasa- Etik Bilgi ve Politika s. 141-145
- 49 R. Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlâk Düşüncesine Giriş s. 148
- 50 R. Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlâk Düşüncesine Giriş s.168
- 51 Özer Ozankaya Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü
- 52 İoanna Kuçuradi Etik s. 6,7

- 53 AİEE Professional Ethics
- 54 Zafer Cirhinlioğlu Türkiye'de Hukuk Mesleği s.7
- 55 Zafer Cirhinlioğlu Türkiye'de Hukuk Mesleği s 9-10
- 56 Zafer Cirhinlioğlu Türkiye'de Hukuk Mesleği s.14
- 57 A. Haşim Köse- Ahmet Öncü'nün Kapitalizm İnsanlık ve Mühendislik s. 94
- 58 A. Haşim Köse- Ahmet Öncü'nün Kapitalizm İnsanlık ve Mühendislik s. 96
- 59 A. Haşim Köse, Ahmet Öncü Kapitalizm İnsanlık ve Mühendislik s.96-99
- 60 Hacer Ansal Toplum ve Bilim s.36
- 61 Harun Tepe Etik ve Meslek Etikleri s.1-2
- 62 Harun Tepe Etik ve Meslek Etikleri s.1,2
- 63 Harun Tepe Etik ve Meslek Etikleri s.3
- 64 Bu metnin geniş bir özeti; EMO Ankara Şubesi, ODTÜ Elektrik-Elektronik, ODTÜ Bilgisayar Mühendislikleri ve TÜBİTAK'la birlikte 30 Nisan-2 Mayıs 2003 tarihleri arasında düzenlenen Elektrik, Elektronik, Bilgisayar Mühendislikleri (EEBM) Eğitim 1. Ulusal Sempozyumu'nda ETİK EĞİTİMİ adıyla bildiri olarak sunulmuştur.
- 65 Ray Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlâk Düşüncesine Giriş s.383- 384
- 66 Ray Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlâk Düşüncesine Giriş s. 384, 385
- 67 Doğan Cüceloğlu Üniversitelerde 'Bilim, Teknoloji ve Toplum Kürsüleri' Cumhuriyet Bilim ve Teknik sayı 210 23
- 68 Şafak Ural III Teknoloji Kongresi s.73
- 69 Tüten Ang Hangi Ahlâksal Değerler Cumhuriyet Gazetesi 14 Mayıs 1999
- 70 Osman Özsoy, Türkiye'de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda s.91
- 71 Osman Özsoy Türkiye'de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda s.90
- 72 C. Wright Mills Toplumbilimsel Düşün s.289
- 73 C. Wright Mills Toplumbilimsel Düşün s. 288-289
- 74 C. Wright Mills Toplumbilimsel Düşün s. 128
- 75 Ray Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlâk Düşüncesine Giriş s.396
- 76 Ray Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlâk Düşüncesine Giriş s. 385
- 77 Kriton Dinçmen Cumhuriyet Gazetesi 1 Mart 2003

⁷⁸ Ray Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlâk Düşüncesine Giriş s.301

⁷⁹ Ray Billington Felsefeyi Yaşamak Ahlâk Düşüncesine Giriş s.308-309